

UDK 811.163.42'342.8
811.163.42'282(497.5 Dubrovnik)
Izvorni znanstveni članak
Priljubljen: 30. 01. 2011.
Prihvaćen za tisak: 04. 11. 2011.

ORSAT LIGORIO
Universiteit Leiden
Faculteit der Geesteswetenschappen
P.N. van Eyckhof 3, NL-2311 BV Leiden

MATE KAPOVIĆ
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za lingvistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

O NAGLASKU DVOSLOŽNIH O-OSNOVA S KRATKOSILAZNIM NAGLASKOM U DUBROVNIKU¹

U članku se govori o arhaičnom naglasku dvosložnih *o*-osnova (tj. imenicâ tipa *grad – grada*) s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu (tip *jāblān/gōlūb*) u dubrovačkom govoru. Za razliku od drugih poznatih govora, gdje je naglasak u takvim imenicama ujednačen, u Dubrovniku se, uz neka sitnija odstupanja, čuva opozicija stare naglasne paradigme *a* i naglasne paradigme *c* u primjerima kao što je genitiv množine *gāvṛānā* (*a*) prema *golūbā* (*c*). Takva je akcenatska arhaičnost dosad neopisana u literaturi. Osim toga, opisuju se i duljenja, kraćenja i analoške promjene koje se događaju u drugom slogu dvosložnih *o*-osnova u dubrovačkom govoru u riječima tipa *gōvōr* i u riječima tipa *kāmēn*. Analiza se ponajviše zasniva na novoj dijalektalnoj građi posebno prikupljenoj na terenu za potrebe ovoga rada.

KLJUČNE RIJEČI: *Dubrovnik, naglasak, akcentuacija, imenice, o-osnove, štokavski, slavenski, praslavenski.*

¹ Popis skraćenicâ: jd. – jednina, mn. – množina, padeži u jd. (N/G/D/A/V/L/I), padeži u mn. (n/g/d/a/v/l/i); n. p. – naglasna paradigma, dij. – dijalektalno, knjiž. – književno; čak. – čakavski, češ. – češki, kajk. – kajkavski, mađ. – mađarski, psl. – praslavenski, rum. – rumunjski, rus. – ruski, slav. – slavenski, slč. – slovački, sln. – slovenski, štok. – štokavski, tal. – talijanski; Dubr. – Dubrovnik. Praslavenske naglasne paradigme se označavaju s *a*, *b*, *c*, a suvremene s A, B, C. Dvotočka iza n. p. (A:, B:, C:) označava da je riječ o inačici n. p. s dugim slogom (naglašenim ili nenaglašenim, tj. kod jednosložnicâ prvim, a kod dvo- /višesložnicâ drugim/zadnjim slogom).

1. UVOD

Kako bi čitalac ono o čemu ćemo ovdje govoriti čim lakše i brže shvatio – iako u principu nema potrebe ponavljati stvari koje su već rečene na drugim mjestima – treba da najprije kažemo par uvodnih riječi, i to: o građi; o akcentuaciji; i o transkripciji².

2. O GRAĐI

Što se građe tiče, mi smo u ovome članku – naravi predmeta radi! – htjeli da pri crpenju relevantnih podataka obuhvatimo čim veći raspon vremena, pa nam građa do koje smo tako došli uključuje – sa intervalima i drugim razumljivim lakunama – raspon od nekih 300-tinjak godina: od Della Belle (1728) do danas.

Della Bellin je rječnik, usprkos očiglednoj želji autora da na pravome mjestu označi pravi akcent, ostao daleko od te Della Belline namjere. Njegovi su prozodijski znakovi tako ambivalentni pa, recimo, znak akuta može označivati i dugi silazni akcent (kao u riječi <quás> tj. /kvâs/) i posttoničku dužinu (kao u riječi <kokôt> tj. /kôkôť/), ali te iste prozodijske instance (dugi silazni akcent i posttoničku dužinu), zbog komutativnosti nekih Della Bellininih znakova, može označivati i *scriptio plena*, kao u izvjesnim riječima <noos> i <komaad> tj. /nôs/ i /kômād/. Ovakvih se stvari treba čuvati pa se uz ovaj rječnik svakako preporučuje i kakav solidan vademekum poput Friedrichs (1973). Napose o neoakutu u Della Belle vidi Ligorio (*uskoro* a).

Prvi je moderni rječnik kojim smo se služili onaj Vukov, ali kako je taj rječnik u svome prvome izdanju (od 1818) u pogledu prozodijskih znakova donekle nepotpun jer u štampariji Jermenskoga manstira u Beču nije bilo znaka za kratki silazni akcent pa tako recimo za /kôkôť/ stoji <kokôt>, mi smo se radi transparentnosti ovdje koristili četvrtim izdanjem iz 1935. u kojem su ta mjesta u rječniku popravljena u skladu s mogućnostima domaće tiskare iz Beograda. U obzir su, kao relevantne za dubrovački govor (a ne samo komparativno-dijalektološki), uzete, dabome, samo one riječi pored kojih stoji "u Dubrovniku" *vel. sim.* Gdje je bilo moguće, obavezno smo ovaj Vukov original kolacionirali s Milasovim emendacijama (1898) jer, kako Milas u tome članku duhovito kaže, "akcentujući dubrovačke riječi nije Vuk nikako bio dobre sreće". No, da zaista treba ovu građu uzeti sa zrnom soli pokazuju i druge emendacije Budmanijeve.

Služili smo se onda i *Rječnikom* naše Akademije (1881-1976), ali pazeći uvijek da crpemo samo onaj njegov dio koji je uredio Pero Budmani, a to su tomovi III., IV. i V. te *partim* II. i VI. Na ovih se, manje ili više, 4 000 stranica najveće osmine pod nocijunkulom "P. Budmani" ili "U naše vrijeme u Dubrovniku" nerijetko kriju mnogi za Dubrovnik iznenađujući i, svakako, korisni podaci. Budmanijeve se ispravke Vukovih riječi, gdje je bilo potrebno, mogu također pronaći u Milasa, koji ih je marljivo registrirao, ali samo od slova *d* do riječi *jezičac*, tako da od te riječi pa

² U podjeli je posla terensku građu iz Dubrovnika i iz literature prikupio Orsat Ligorio, koji je također napisao i uvodni dio o dubrovačkom govoru i izvorima. Akcentološki dio i akcentološko-etimološku obradu i analizu građe napravio je Mate Kapović. Po stilu se pisanja lako dade vidjeti koji je autor pisao koji dio članka.

do riječi *maslinski*, gdje je Budmani stao uređivati *Rječnik*, nemamo gotova popisa. Kako se Budmani iz Dubrovnika u Zagreb preselio 1883. i iza toga slabo s Gradom imao veze, za ove se njegove napomene i ispravke može onda mirne duše misliti da ustvari odgovaraju stanju u Dubrovniku prije 1883, a ne vremenu 1883. do 1907., kada je Budmani tu građu zaista i uređivao.

Daleko je najbolji izvor podataka i, svakako, najveći akcentuirani korpus građe iz XX. stoljeća *Рјечник дубровачкога говора* (2002) Mihajla Bojanića koji je za tisak pripremila Rastislava Trivunac, *née* Bojanić. No ne treba misliti da je ovo djelo reprezentativno za XXI. stoljeće, kao što bi to netko po godini objavljivanja mogao pomisliti, jer je tisak, kako se to odmah u prvoj rečenici ove knjige jasno kaže, "стјецајем више неповољних околности" zakasnio pa je ovaj rječnik, što se vremenskoga okvira tiče, reprezentativan upravo za prvu prvu polovicu XX. stoljeća.

U ispitivanje, razumljivo, nismo uključili rječnik Joakima Stullija (1801-1810), a nije u nj uključeno ni poprilično veliko *Paljetkovađe* (1892-1907) Luka Zore – možda iz razloga koji nisu odmah tako očiti kao kod prethodnoga djela. Naime, Zore često ima ili jednostavno krivo akcenturane riječi (na primjer *mjèra* umjesto *mjèra*) ili propuste druge vrste (recimo *kòlač* umjesto *kòlāč*, ali onda ipak *koláča*) pa bi nam u ovome članku samo muku zadavao. Pa ipak, Zorin je rječnik (kao, uostalom, i Stullijev) za dubrovački govor izuzetno bitan kao tezaurus i iz tih je leksikoloških razloga Zore s pravom jedan od onih privilegiranih pisaca koje je Daničić odredio da se za ARj crpe (crplo se, međutim, jedno drugo njegovo djelo). Što se Broz-Ivekovića (1901) tiče, u njemu za naš predmet nije bilo nikakvih novih podataka u odnosu na Vuka i ARj pa ga prema tome također nismo imali potrebe koristiti. Tu i tamo smo konzultirali Skoka (1971- 1974) uspoređena s Vinjinim *Dopunama* (1998-2004).

Na koncu treba reći još i to da smo svu ovu rječničku građu usporedili s aktualnim stanjem u dubrovačkome govoru tako što smo za jednoga od onih ljetnih neverina u kolovozu 2010. – više čekajući ovakvo vrijeme nego slučajno – namjerno otišli u Gradsku kavanu da tamo nespremne zatečemo neke od onih karakterističnih dubrovačkih prilika koji su se onamo bili utekli od nevremena; i tako smo ispitali njih petero, od kojih samo jedan nije bio umirovljenik, pa se može misliti i to da ovi podaci ne vrijede toliko za mlađi koliko za stariji dio dubrovačke populacije. Nesretnim smo sudionicima zasjede, kojima ovaj članak vjerojatno nikada neće pasti ruku, od srca zahvalni!

3. O AKCENTUACIJI

Mi se u ovome dijelu nećemo priti ni u šta čega se ovaj članak izričito ne tiče, i tako se, recimo, zabaviti generalnim skiciranjem dubrovačkoga prozodijskoga sistema (tobože radi čitaoca), jer bi to oduzelo previše vremena i prostora i na kraju bilo i protiv čitaoca i protiv pisaca a mimo svake svrhe članka, ali svedjedno mislimo da se neke napomene o akcentuaciji i transkripciji nipošto ne smiju izostaviti.

Najprije, što se prozodijskih skica tiče, imamo ih par u različitim opisima dubrovačkoga govora: najpreči je od svih, dabome, Budmani (1883), a tek onda

Brabec (1960) i Ligorio (2010), a od napomena u dijalektološkim kompendijima su to Ivić (1956: 175-208, a osobito 185sq.), Rešetar (1907: *passim*) i Lisac (2003: 98-115, a osobito 101sq.), s time da je Lisac o tome pisao i prije (2001), a Ivić i drugdje. Diskusija između Kušara (1888-1889) i Rešetara (1890, 1891) – koja se u ovome kontekstu znade spomenuti – za naš predmet nije relevantna. Najstariji je moderni opis onaj Vukov, tiskan u predgovoru *Српских народних пословица* (1836: vii-1) i onda pretiskan u *Скупљеним граматичким и полемичким списима* (1896: III, 1-24). Vuk ondje u bilježenju akcenata još nije razlikovao ` i ` nego je i jedan i drugi akcenat bilježio svojim "oštrim" pa tako, recimo, za / brème/ ima <brème>. Pa ipak je to, iako ove sitnice ostaju nerazjašnjene, solidan i vrijedan opis.

Najpotpuniji je opis dubrovačkoga prozodijskoga sistema sigurno Rešetar (1900). Ondje je Rešetar, pored Ozrinića i Prčnja u Crnoj Gori, za jedan od tri reprezentativna govora jugozapadnoga dijalekta odabrao i onaj dubrovački – i to uglavnom prema informacijama Pera Budmanija jer, kako u predgovoru kaže, "bester Kenner er ist". Druga nam Rešetarova djela, koja su inače također puna puncata svakojakih informacija, prema tome ovdje nisu bila od prijeko potrebe, s izuzetkom djela Rešetar (1907) i drugoga izdanja Daničićevih *Српских акцената* (1925), koje je uredio upravo Rešetar i tako ključne informacije iz XIX. stoljeća spasio za lingvistiku XX.; također su veoma korisne njegove fusnote iz toga izdanja.

Nešto je slabije, osim toga, opisan i cavtatski govor, za koji se obično smatra da se prema dubrovačkomu odnosi naprosto kao njegova arhaičnija ili konzervativnija varijanta. Ovim se poslom zabavio Brozović, i to najprije u Brozović (1981: 497-507) a onda i u Brozović (1984); taj je članak potom preveden i u nas kao Brozović (2005). Ovaj je drugi prilog interesantan utoliko što, na krilima zdravoga Brozovićeva strukturalizma, govori o naglasnim pojavama tipičnim za Dubrovnik kao *vòdalvòda* (danas *vòda*) i *dobròtaldobròta* što mi ovdje za dubrovački govor bilježimo kao *dobròta*³. Pa ipak za drukčiju interpretaciju " vidi Ligorio (*uskoro* b).

Od susjednih je govora, osim cavtatskoga, još opisan i prozodijski sistem konavoskoga govora, u Kašić (1995), a od drukčije vrste interesa može biti Finka (1963) koji donosi Ivšičeve misli o dubrovačkoj akcentuaciji sa sredine XX. stoljeća.

4. O TRANSKRIPCiji

Ostaje da kažemo još par riječi o transkripciji kako ne bi došlo do kakve zabune. Orsat Ligorio je, naime, u *Fonemici dubrovačkoga govora* počeo koristiti sistem transkripcije koji je u svojim glavnim crtama vidljiv i u njegovim ranijim publikacijama i za koji vjeruje da se neće u buduće puno mijenjati. Stoga je i građu

³ Za potrebe usporedbe dubrovačkoga govora s drugim štokavskim govorima, taj se znak može uzeti da stoji gdje drugi novoštok. govori imaju ` , kako su ga, prebacujući dubrovački izgovor na književni štokavski, prebacivali Budmani, Rešetar te kako ga je, iz konvencije, bilježio i Bojanić. Mi ga ovdje, sljedeći praksu u prethodnim radovima O. Ligorija, bilježimo posebnim znakom " , uzimajući tako u obzir poseban njegov izgovor u dubrovačkom govoru. Jasno, u oblicima kao *vòda* ili G. *dobròtē* bilježimo uobičajen novoštokavski kratki uzlazni naglasak koji se, u tim pozicijama, tako izgovara i u Dubrovniku.

za ovaj članak pripremio i transkribirao u skladu s principima koje je u tom članku prvi put eksplicitno postavio.

Simboli <a, e, i, o, u, ɚ; ē, ī, ū; m, n, r, l, v, j; b, p, d, t, g, k; f, z, s, ž, c> su samorazumljivi i ne treba im nikakav dodatni komentar. Za detalje u vezi artikulacije, koji doduše postoje, ali o kojima ovdje ne govorimo, treba vidjeti rečeni članak. Tako za komentiranje ostaju ovi simboli: <ā, ȃ, ȣ; iē; ŋ, ʎ; x; ʒ, đ, č>.

Što se silabema tiče, za bilježenje se dugih zatvorenih vokala koristi makron i donja točka, od čega makron označava dužinu a točka zatvorenost; ako je vokal tonički, onda makron zamjenjuje neki od dugih akcenata, ali točka ostaje. Ovo je, izgleda, bolje od rješenja tipa *ā*, kako su se vokali ovoga tipa kadšto prije označavali, i to ne samo iz tipografskih razloga (*ā* se ne može kombinirati sa znakovima za akcente), nego i zato što za dva svojstva (dužinu i zatvorenost) u ovoj transkripciji postoje dva odvojena znaka, a ne samo jedan kao što je kružić u *ā* ili makron u *ā*. Poput *ā* i *ȃ* je dug i zatvoren vokal. No za razliku od *ȃ*, koje je dakle zatvoreno, *ā* je poseban otvoreni glas; za fonološki odnos *ā* i *ȃ* (npr. u *dā* "dao" i *dȃ* "dol") usp. Ligorio (2009). Što se tiče *iē*, to je očito silazni diftong, a javlja se kao fakultativna varijanta dugoga jata, tj. <ije>, uz izgovor *iē*.

Što se asilabema tiče, za palatale *lj* i *nj* se uzimaju stari Akademijini znakovi *ʎ* i *ŋ* jer bi digrafi poput *lj* i *nj* mogli krivo uputiti na to da se tu radi o dva glasa, a ono je samo jedan; iz istoga se razloga u afrikata uzima *ʒ* a ne *dʒ*. Za velarni je frikativ odabran znak *x*, preuzet direktno iz međunarodne fonetske abecede (IPA), kako znak *h* ne bi krivo zaveo na kakav drugi izgovor osim velarnoga. Za afrikate su, koje nemaju vrijednost ni *č* niti *ć*, tj. ni *dž* niti *đ*, nego se upravo izgovaraju nekim srednjim glasom, ipak ostavljeni znakovi *č* i *đ* kako ne bismo pretjerano grdili tekst sa za nas neuobičajenim znakovima tipa *đ* i *ć*.

5. O NAGLASKU O-OSNOVA STARE n. p. *a* i n. p. *c*

Praslavenski je kod imenicâ *o*-osnovâ (dakle imenicâ deklinacije tipa hrv. *grad* – *grada*) imao, kao i drugdje (vidi npr. Kapović, 2008a: 3-4), tri naglasne paradigme: n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c*⁴. N. p. *a* karakterizira stalni akut (*) na osnovi⁵, npr. **rātъ* – **rāta*, n. p. *b* naglasak na prvom slogu nakon osnove ili na zadnjem slogu osnove, npr. **rōrъ* – **ropā*, a n. p. *c* pomičan naglasak – na apsolutnom početku, u sredini ili na kraju riječi, npr. **bōgъ* – **bōga* (ali d. **bogomъ* > **bogomъ*). U

⁴ Često se spominje i n. p. *d*, kao svojevrсна miješana n. p. između n. p. *b* i n. p. *c*, no tu nije posve sigurno da je riječ o pravoj n. p. Vidi više u Kapović, 2008a: 7. Tu ipak treba dodati da se po najnovijim terenskim podacima sa Suska čini da tamošnja građa za rekonstrukciju psl. n. p. *d* (i za susačku sinkronijsku n. p. *D*) ipak nije toliko nepouzdana koliko su neki bili tvrdili. N. p. *D* može postojati i kao sinkronijska pojava (u *o*-osnovama dugi silazni naglasak, kratki uzlazni naglasak u kosim padežima), koja može, ali i ne mora imati veze s psl. n. p. *d*. U Dubrovniku za n. p. *D* imaju primjeri tipa N. *grōm*, G. *grōma*, DL. *grōmu*, g. *grōmā*, *grōmūvā*, dli. *grōmima*, *grōmōvima*; isto se ponašaju i *bōr*, *dōm*, *gnōj*, *grōz*, *mōs*, *stōg*, *stō* (za **gromъ*, **borъ*, **grozdъ*, **mostъ*, **stogъ* se n. p. *d*, zanimljivo, bar kao varijanta, često rekonstruirati i za psl. – u primjeru **stoъ* je ova paradigma u Dubr. očito sekundarna, duljina je u NA. posljedicom vokalizacije dočetnoga *-l*). Ovo je prvi put, u neobjavljenome uručku s predavanja *Flat intonation in Ardelio Della Bella's dictionary*, uočio Ligorio, 2008.

⁵ Za psl. prozode i njihove odraze, usp. Kapović, 2008a: 1-2, 9-15.

štokavskom se te n. p. odražavaju kao naglasni tipovi: *rät* – *ràta*, *pòp* – *pòpa* (< *popà*) i *bòg* – *bòga*, pri čemu n. p. B i C imaju i podtipove s dugim slogom (*kràlj* < *kràlj* – *kràlja* < *kràljà* za B i *grād* – *grāda* za C). Kako se vidi, oblici su se n. p. *a* i n. p. *c* u G. (i drugim kosim padežima s čeonim naglaskom)⁶ izjednačili: *ràta* = *bòga*. To se događa zato što se i stari akut (*^ˈ) i kratki cirkumfleks (*[˘]) odražavaju kao [˘] (za razliku od starog dugog cirkumfleksa *^ˆ koji u jednosložnim i dvosložnim riječima ostaje dug, usp. *grāda* < **gōrda*). No razlika se ipak čuva u ponašanju takvih riječi u drugim okolnostima. Kao prvo, naglasak i u sinkronijskom n. p. C ostaje pomičan u najstarijem tipu štok. (*bòg* – g. *bogóvā* – d. *bogòvima*)⁷ za razliku od nepomičnog naglasaka n. p. A (*rät* – g. *rätōvā* – d. *rätovima*)⁸, a, osim toga, u n. p. C naglasak preskače (*bòga* – *òd boga*)⁹, dok toga u n. p. A nema (*òd rata* s kasnijim novoštok. prenošenjem naglasaka ili starije *od ràta*).

U dvosložnim (i višesložnim) imenicama situacija je nešto drugačija. Naime, ondje se, po zakonu jedne more¹⁰ i psl. dugi cirkumfleks *^ˆ odražava kao [˘] (npr. **měxūr* > *mjěhūr*), što znači da se tu i njegov odraz izjednačuje s odrazom starog akuta *^ˈ i kratkog cirkumfleksa *[˘] koji su također [˘] (npr. **pāqk* > *pāuk*, **gōlqb* > *gōlūb*). Vidjeli smo kako se kod riječi s jednosložnom osnovom stara opreka **rāt* (*a*) : **bōg* (*c*) čuva tako što se u n. p. *c* zadnji slog osnove duži pa dobivamo *bòg* (ali *bòga*) no *rät*. To duljenje se događa i u višesložnicama, npr. **gōvor* (*c*) > *gōvōr*, pa bi se tu očekivalo da će se bar donekle čuvati stara razlika između n. p. *a* i n. p. *c*, no to nije tako. Kao prvo, mnoge imenice imaju dug zanaslasni slog, npr. *jāstrēb* < **jāstrēb* (*a*) i *gōlūb* < **gōlqb* (*c*), tako da tu razlike ni ne može biti jer se stara zanaslasna dužina čuva u oba slučaja. Kod riječi pak s kratkim zanaslasnim slogom problem je taj što većina takvih riječi završava na sonant, a u takvim se *o*-osnovama u novoštok. događa sekundarno duljenje¹¹, ne posve jasne naravi¹² (usp. Kapović, 2005b: 58, Kapović, 2008a: 26-27), i u staroj n. p. *a*, npr. *kāmēn* < **kāmen*¹³. Time se imenice kao *kāmēn* (izvorno n. p. *a*) u osnovnom obliku izjednačavaju s imenicama kao *grēbēn*

⁶ Za duljenje tipa **bōg* > *bòg* vidi Kapović, 2008a: 12-13 i Kapović, 2010: 78-79.

⁷ Za gubitak pomičnosti naglasaka u množini u n. p. C u štok. vidi Kapović, 2006: 168-169 i Kapović, 2010: 82-85. Naglasak se u *o*-osnovama pomiče u L., g. i dli. (vidi Kapović, 2006: 166-170).

⁸ Za sekundarne promjene naglasaka u množini n. p. A u štok. vidi Kapović, 2006: 162 i Kapović, 2010: 55-56.

⁹ Za preskakanje naglasaka u n. p. C vidi Kapović, 2006: 167 i Kapović, 2010: 78.

¹⁰ Koji glasi: psl. se *^ˆ u štok/čak/kajk. čuva samo ispred jedne ili manje more, dok se u drugim pozicijama krati, pri čemu psl. *^ˆ i *[˘] vrijede kao jedna, *^ˆ i *[˘] kao pola more, a svi ostali vokali kao dvije more (osim u zadnjem otvorenom slogu gdje vrijede kao jedna mora). Usp. primjere **gōrd* > *grād*, **gōrda* > *grāda*, **bōbьl* > *būbanj*, **mōžьsko* > *mūško*, **mōldost* > *mlādōst*, **sъnove* > *sīnovi* (Kapović, 2011).

¹¹ U staroštok. se posavskim govorima pak dulji svaki slog ispred sonanta, kao i u čak. (gdje se zanaslasna dužina uopće čuva).

¹² To je duljenje, naime, čini se, ograničeno na *o*-osnove u NA. i na riječ *mātēr* < **māterь*, što nikako ne izgleda kao nekakvo fonetsko duljenje (usp. npr. *nōšen* bez duljenja iako to može biti analogijom prema *nōšena* – *nōšeno*), dok opet primjer *mātēr* (uz neproduljeno *māter* – u Dubrovniku je *mātēr*) otežava pretpostavku da je riječ o pojavi koja se javlja samo u *o*-osnovama npr. analogijom prema riječima kao *gōvōr* u kojima se dužina očekuje jer je riječ o n. p. *c*.

¹³ Kada govorimo o *o*-osnovama, mislimo na *o*-osnove u kasnijem jeziku, jer su u njih prešle i mnoge starije *i*- (kao **gōlqbь*, **jāstrēbь*) i *n*-osnove (kao **kamy*, A. **kamēnь*).

(izvorno n. p. *c*)¹⁴. Time nam jedino sredstvo za razlikovanje stare n. p. *a* i n. p. *c*, kao i kod riječi jednosložne osnove (poput *rät*, *bôg/gräd*), ostaje ponašanje riječi poput *kämën/grëbën* (s izvorno kratkim slogom u kosim padežima: G. *kämenal/grëbena*)¹⁵ i *göľub/jäblän* (s dugim slogom i u kosim padežima: G. *göľubal/jäbläna*) u drugim okolnostima, tj. događa li se kod njih preskakanje naglaska na prednaglasnicu i je li naglasak u paradigmi pomičan (kao kod *iz rata – rätövā* prema *zä boga – bogóvā*). No to je tu puno problematičnije nego kod imenicâ jednosložne osnove. Kao prvo, u nekim štok. govorima preskakanje naglaska (pogotovo s višesložnih oblika) često ostaje samo u tragovima ili se u potpunosti gubi, a, osim toga, i pomičnost se naglaska u n. p. C također u mnogim govorima gubi osim u nekim primjerima. U takvim govorima, koji praktički imaju samo modernu n. p. A (s nepomičnim naglaskom)¹⁶, više nema nikakva načina na koji bi se riječi poput *jäblän* (stara n. p. *a*) i riječi poput *göľub* (stara n. p. *c*) mogle razlikovati. Stoga treba gledati novoštok. govore u kojima se dobro čuva ne samo preskakanje naglaska nego i mobilnost naglaska u n. p. C. Tu opet nalazimo dva različita problema. Kao prvo, podatke je iz takvih govora razmjerno teško naći. Ne zato što takvih govora ne bi bilo (među zapadnoštok. seoskim govorima ih ima još razmjerno dosta), nego zato što je takve informacije (o preskakanju i pomičnosti naglaska za veći broj primjera) vrlo teško dobiti iz dostupne dijalektološke literature¹⁷. Osim toga, i kada primjerâ ima iz takvih arhaičnih govora, čini se da se u mnogim govorima primjeri stare n. p. *a* i n. p. *c* jednostavno ne ponašaju različito, pa onda imamo *na kamènu* (stara n. p. *a*) kao i *u govòru* (stara n. p. *c*), *u mjesècu* (stara n. p. *a*) kao i *po koráku* (stara n. p. *c*) te *òd kamena*, *ù mjesèc* kao i *nä govòr*, *ù korāk*. Ako pak ima oblika bez preskakanja ili pomičnosti naglaska, oni se javljaju bez obzira na psl. n. p. (npr. *u gövòru* kao i *na kàmenu* i *od gövora* kao i *od kàmena*). Dakle, stara n. p. *a* i n. p. *c* u takvim su se slučajevima u potpunosti stopile u suvremenoj n. p. C. Upravo iz toga razloga Kapović (2010: 97) zaključuje, uz laganu ogradu: "U svim su se hrv. govorima, koliko mi je poznato, izjednačili stari tipovi *gövòr*, *göľub* (C) i *kämèn*, *gävrän* (A)" (usp. nešto ranije i Kapović, 2005a: 102f i Kapović, 2008a: 26f za isti zaključak). No tome ipak nije tako jer se stara razlika između n. p. *a* i n. p. *c* čuva, uz neke sekundarne promjene i kolebanja, u dubrovačkom govoru, usp. npr. g. *gävränā* (*a*) prema *golúbā* (*c*).

¹⁴ Izvorna se psl. naglasna paradigma rekonstruirana na razne načine, npr. usporedbom s drugim slavenskim jezicima, no nekad je ona jednostavnija. Npr. kod riječi *kämèn* se "može teoretski izvoditi i iz psl. * " (kako jest) i od psl. * ^ jer bi oba psl. prozodema u toj poziciji dala " u štok. No prema izvedenicama kao što su *kämenica*, *kämenovati* i sl. znamo da je riječ o izvornoj n. p. *a* (da je praoblik imao * ^, te bi izvedenice glasile **kamènica, **kamenòvati). S druge strane, kod primjera kao što su *grëbën* ili *göľub* odmah znamo da riječ mora biti o staroj n. p. *c* jer dotične riječi u korijenu imaju glasove *e i *o (*grebень, *goloby) na kojima nije mogao stajati stari akut nego samo kratki cirkumfleks (usp. Kapović, 2008a: 2-3).

¹⁵ Takva se izmjena položajne dužine u NA. i kraćine u kosim padežima vidi u književnom jeziku, kao i u nekim govorima – npr. u Vrgorskoj i Neretvanskoj krajini – dok drugdje može doći do različitih ujednačavanja kraćine/dužine pa je sinkronijska situacija kompleksnija. Za primjere usp. Kapović, 2008: 27f.

¹⁶ Tu su iznimke obično ustaljene fraze poput *u poglèdu* i *köräk pò korāk* i sl.

¹⁷ O nedostacima bilježenja naglaska u literaturi vidi npr. Kapović, 2008b.

6. DUBROVAČKA GRAĐA

U Dubrovniku se među dvosložnima *o*-osnovama s " na prvom slogu mogu razlikovati stare n. p. *a* i n. p. *c* po objema spomenutim mogućnostima – po preskakanju/prenošenju naglaska i po mobilnosti naglaska u paradigmi. Ovdje ćemo prvo prikazati građu¹⁸ zajedno s akcentološkom i etimološkom analizom pojedinih primjera, a na kraju ćemo dati sveukupnu analizu i prikaz situacije, ne samo za odraz psl. n. p. *a* i *c*, nego i za duljenja/kraćenja prisutna u dubrovačkom govoru. Građa se daje prema već spomenutoj literaturi – iz Della Bellina rječnika, iz Vukova rječnika prema podacima za Dubrovnik, iz ARj prema podacima za Dubrovnik (Budmanov dio, oznaka: ARj (Dubr.)), iz Rešetarovih podataka u Даничић 1925 i Rešetar 1900/1907 i iz rječnika Bojanić-Trivunac 2002 (oznaka: BT) – te, što je najbitnije, prema terenskim istraživanjima Orsata Ligorija iz 2010. u Dubrovniku (oznaka: XXI st.). Praslavenska se rekonstrukcija daje kada se može koliko-toliko pouzdano uspostaviti.

blavor

XXI st. *glävor*, G. *glävora*, g. *glävōrā*.

U Primorju i na Pelješcu i prezime *Glävor*.

Dubr. n. p. A (ali bez primjera za preskakanje/prenošenje).

Riječ je o posuđenici (usp. rum. *bălaur* "zmaj"), prema tome o irelevantnoj riječi za naše istraživanje. Inače se u štok. javlja i s duljinom u osnovnom obliku: *blävōr*, G. *blävora*.

busen

XXI st. *büsēn*, G. *büsēna*, iz *busēna*, A. ù *busēn*, L. *büsēnu*, ù *busēnu*, ali i *busēnu* (1x), g. *büsēnā* i *busēnā*, dli. *büsēnima* i *busēnima* (rijetko ali više od 1x)

Usp. i umanjenicu *busēnčić* (G. *busēnčića*, g. *busēnčićā*)¹⁹

BT бѹсѣн, G. бѹсѣна, g. бѹсѣнā.

Dubr. n. p. C(:)/A:

Psl. n. p. *c* (*būsēnъ)

N. p. u Dubr. pokazuje dosta kolebanja. Uz izvorno preskakanje u G/A. javlja se i sekundarno prenošenje u L., a uz stare, rjeđe, oblike s pomicanjem naglaska i mlađi na prvom slogu. Osim toga, duljina se ujednačava iz NA. (kako samo bilježi i BT) i u drugim padežima uz neke ostatke stare kračine sufiksa (*busēnu*, *busēnima*)²⁰.

N. p. *c* se može rekonstruirati prema imenici *būs* istoga korijena, usp. u Dubr. (XXI st.) *būs*, G. *būsa*, L. *būsu* (*singulare tantum*). Rešetar (1900: 74), dapače, tvrdi da je to jedini lik koji u Dubr. postoji, što dovodi u sumnju navedene kasnije

¹⁸ Za popis relevantnih primjera vidi Kapović, 2010: 96-97.

¹⁹ U Dubr. je ujednačen g. prema naglasku ostalih oblika, usp. drugdje u štok. *busēnčići* – *busēnčićā*.

²⁰ Sufiks *-en-* sadrži staro *e pa je etimološki nužno kratak.

podatke o riječi *busen*. U Dubr. na Pilama postoji i toponim *Büşovina* (XXI st.), usp. i у *Бусовини* (BT: 120), za šumovit/grmovit lokalitet (usp. i toponim *Büşovača* u Bosni). Od riječi *būs* bi se očekivala izvedenica **büşovina* (usp. slično *hrástovina*, *bòrovina*) pa može biti da taj toponim postaje od druge riječ – *büş* "šimšir" (< tal. *bosso*).

čemer

XXI st. *čemer*, G. *čëmera*, L. *čëmeru*, ù *čemeru*; ù *jadu* ì *čemeru*; grk *ko čëmer*

BT *чѣмѣр* "отров", *ко чѣмѣр, јад љ чѣмѣр*; također i *чѣмѣран* "отрован, биједан, несретан", *јадан љ чѣмѣран*

Dubr. n. p. A: (BT) > A (XXI st.)

Psl. n. p. *c* (**čëmerъ*)

Riječ je izvorno pripadala n. p. *c*, što je jasno zbog **e* u korijenu riječi (koje je kratko pa nije moglo nositi akut, tj. biti u n. p. *a*); iz istog razloga je i sufiks *-er- izvorno kratak. Riječ je inače u štok. posvjedočena kao *čëmër*, *čëmer* i *čëmer* (Kapović 2010: 96). U Dubr. nalazimo u BT n. p. A: (ali bez posvjedočenih kosih padeža) po prenošenju naglaska i dužinom (dužina bi se očekivala u NA. očekivane n. p. *C čëmër*, G. *čëmera*, što je posvjedočeno drugdje u štok.), dok u XXI st. nalazimo isto n. p. A (i po prenošenju i po nepomičnom naglasku u L.), ali bez zanaglasne duljine, što je možda posljedica toga što ta imenica danas više nije punopravni leksem nego se javlja se samo u frazama kao *jad i čemer* ili *grk ko čemer*.

čopor

XXI st. *čöpor*, G. *čöpora*, L. *čöporu*, g. *čöpörä* (češće) i *čöpörä* (rjeđe)

Dubr. n. p. A(/C)

Riječ je posuđenici iz mađ. *csoport* pa je riječ irelevantna za naše potrebe.

djever

XXI st. *djëver*, G. *djëvera*, g. *djëvërä*

Dubr. n. p. A

U Dubr. riječ nedvojbeno pripada n. p. A i nema čak ni duljine (usp. inače u štok. *djëvër*, G. *djëvera*), no riječ nije pretjerano pouzdana jer je za nju teško dobiti podatke od informanata – rijetki imaju tu riječ (neki jednostavno kažu *u svojti*), ali, ako je imaju, onda je *djever*, a ne *đever*. Zacijelo je posrijedi mlađa riječ u dubr. govoru. Inače je izvorna n. p. ove riječi nesigurna, neki podaci u štok. i kajk. upućuju na n. p. *c* (usp. Kapović, 2005b: 58)²¹, no rekonstrukcija je nesigurna i u samom psl. (usp. Kapović, 2009: 237-238).

²¹ Prema Ivani Kurtović (usmeno) riječ pripada n. p. A u štok. govorima splitskoga područja.

dogadžajXXI st. *dògadžaj*, G. *dògadžaja*, L. *dògadžaju*, g. *dògadžājā*, dli. *dògadžajima*Della Bella *dògaghájaj*, ja (: 175)

Dubr. n. p. A:

Kao i sve riječi na -āj, i ova je izvorno pripadala u n. p. c. Dubr. n. p. A je sekundarna. Treba reći da je ovo izgleda mlađa riječ, posvjedočena tek od 17. st. (ARj).

đavoXXI st. *đāvō*, G. *đāvola* (i *đāvla*), g. *đāvōlā* i *đāvólā* (rjeđe)BT *не би се тако нї ђавō око крштене душе обавезо* (: 251)

Dubr. n. p. A/C

Riječ je o staroj posuđenici iz romanskoga koja ima dva oblika u štok.: *đāvō* < *đāvōl*, G. *đāvola* i *đāvao*, G. *đāvla*. Prva verzija nesumnjivo upućuje na n. p. C, usp. u ARj g. *đāvólā* kao i dubr. rjeđu varijantu *đāvólā* uz česti prilog *dòđāvola*. No u drugoj verziji kao da je riječ o n. p. A (*đāvao*, G. *đāvla*) koja ima duljenje ispred sonanta u zatvorenom slogu u kosim padežima (u n. p. C: bi se očekivalo i **đāvao*), a na to upućuje i g. *đāvālā* zabilježen u ARj (prema u štok. postoji i *đāvālā*²²). Moguće je da je *đāvao* u štok. načinjeno krivom analizom prema obliku *đāvla*, gdje je *ˆ* shvaćen kao pozicijski naglasak ispred -RC- a ne kao izvorni *ˆ* pa je analogijom stvoren oblik *đāvao* (pa onda i *đāvālā*). U Dubr. se pak čini da varijanta *đāvólā* upućuje na stariju n. p. C.

galebXXI st. *gālēb*, G. *gālēba* i *gāleba*, *krila ũ gālēba*, n. *gālēbi*, *gālebovi* i *gālebi*, g. *galebóvā* (češće), *galébā* (rjeđe), dli. *gālebima*, *gālebovima* ali i *galébima* (nema **galēbima*)N. *galépcič*, G. *galépciča*, g. *galèpcičā*BT *гālēби, гālēбā*Della Bella *galéb*, ba (: 197)

Dubr. n. p. C:/C/A

S obzirom na preskakanje naglasaka i na pomičan naglasak u množini (uz nepomične varijante), po podacima se iz XXI st. čini da bi u Dubr. najstarija mogla biti n. p. C. Sekundarno se može izgubiti duljina sufiksa²³ (tj. n. p. C: > C), analogijom prema n. p. C koja ima duljinu samo u NA. Ipak, g. bi u BT ukazivao na n. p. A. Nije jasno treba li za psl. rekonstruirati **gālěbь* (n. p. a) ili **gālēbь* (n. p. c). U

²² Usp. u Prapatnicama (Vrgorska krajina) naglasak pridjeva *đavlijī* te na Braču *javlijī* (Šimunović 2009) koji tome odgovaraju.

²³ Psl. **-ěbь* je sigurno bilo dugo jer ima **ę* u sebi.

ARj se navode izvedenice *galèbica* (no vjerojatno se u štok. daje čuti i *gàlebica*) i uvećanica *galèbina*, to sve pod uredništvom Dubrovčanina Pera Budmani, no bez eksplicitne naznake da je riječ o dubr. oblicima. Zato se u Skokovu rječniku navodi riječ *galebina* kao dubr. no bez naznake naglaska (suvremeni nam informanti tu riječ nisu mogli potvrditi). Na n. p. C bi upućivali i brački oblici *kalebić*, *Kalebić* (Šimunović 2009). Podaci iz drugih govora ne pomažu ili ih nema. Etimologija riječi **galebь* nije jasna i ne pomaže puno pri rekonstrukciji. Gluhak izvodi ime od riječi **galь* "crn" (češ. dij. *gál* "prljavština", sln. *gäl* "ptica s crnim perjem"), a tu svakako ide i riječ *gàlica* "ime nekijem crnijem pticama", potvrđeno u ARj, uz koju piše i da je potvrđeno u Dubr. (zabilježio Budmani). To je lijepa etimologija koja bi upućivala na **gālěbь* (n. p. *a*), no problem je što su galebi bijeli, a ne crni.

gavran

XXI st. *gàvrān*, G. *gàvrāna*, g. *gàvrānā*, *gàvrānōvā*, dli. *gàvrānima*, *gàvrānovima*

BT *гàврāни*

Della Bella *gravrán*, *na*²⁴ (: 228)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (**gāvornь*)

Oblik u Dubrovniku jasno pripada n. p. A bez kolebanja, što se i očekuje. Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. Kapović, 2003: 76f i Kapović, 2005a: 103f. Duljina nastavka u dugoj množini u Dubr. je sekundarna, usp. Kapović, 2003: 77 i Kapović, 2005a: 106.

golub

XXI st. *gòlūb*, G. *gòlūba*, *kjun ù golūba*, g. *golúbā*, *golubóvā*, dli. *golúbima*

Usp. i *golúbica* (A. *golúbicu*, g. *golúbīcā*) te umanjenicu *golúpcič* (G. *golúpciča*, g. *golúpcīcā*) i pridjev *golúbīnī*, *-ā*, *-ē*

BT *гòлūб* "vrsta morske ribe", n. *гòлūби*, g. *голúbā*; *Баци голúbима шаку голокуда* (: 444)

Della Bella *golúb*, *ba*, također i *golubizza*, *zze* (: 201)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (**gòlǫbь*)²⁵

Da je u psl. bila n. p. *c*, vidi se i po samom vokalizmu u korijenu (na **o* ne može biti akut), no i inače je rekonstrukcija jasna, usp. Kapović, 2003: 76, Kapović, 2005a: 106, kao i uobičajene izvedenice *golúbica*, *golúbina* ("vrsta grožđa", ARj, bez naznake gdje se govori), *golúbār*, *golúbīc* (usp. *gàvranić*), *golúbīnī* itd. Usp. gore i izvedenice u Dubr., gdje se po preskakanju i mobilnosti naglaska jasno vidi potpuno

²⁴ Oblika *gravran* danas u Dubr. nema.

²⁵ Riječ je o staroj *i*-osnovi.

očuvana n. p. C.; čak i s očekivanim kraćenjem u dli. (usp. Kapović, 2005a: 91 i Kapović, 2008a: 16-17)²⁶.

U Dubr. je *gòlūb* ime i za pticu i za ribu (kao što su to i *dròz* "vrana", *lāstavica*, *sòkō* i *papāgō* "drozd"), ali razlike u akcentu s obzirom na to označava li jedno ili drugo nema. U Rijeci Dubrovačkoj ima oronim *Gòlūbov kāmēn*.

govor

XXI st. *gòvōr*, G. *gòvora*, L. *govòru*, g. *govórā*, dli. *gòvorima* (češće) i *govórima* (rjeđe)

Usp. i *zàgovōr* (G. *zàgovora*, L. *pò zagovoru su. Vlaha*)

BT *По говòру не би ја рекла да је она Дубровкиња* (: 102) i *Он има деформацијон у говору* (: 90)²⁷

Rešetar (1900: 74) *gòvōr*, L. *govòru*²⁸

Rešetar (u Даничић, 1925: 38 (34)): "У Дубровнику је сасвим сигурно 'гòвōр, гòвора'."

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *gòvōr*, *gòvora*, Ligorio (2009: 88) *gòvōr*

Della Bella *govór, ra* (: 541)

Dubr. n. p. C/A

Psl. n. p. c (*gòvōrъ)

U psl. bez sumnje treba rekonstruirati n. p. c (na *o ionako ne može stajati akut, a n. p. c potvrđuju npr. i odimenski glagoli, usp. *govorīm* u sjevernočak. i *govorīm* u sln.). N. p. C se u Dubr. vidi po pomičnosti naglaska, dok su primjeri po n. p. A kao *gòvorima* mlađi. Preskakanje nije posvjedočeno, osim u sekundarnom primjeru kod izvedenice *pò zagovoru* (izvorno bi se očekivalo *po zagovóru), no to bi ipak moglo upućivati i na starije preskakanje u drugim padežima gdje bi se to očekivalo. Ovdje se također u Dubr. čuva i očekivana smjena položajno uvjetovane dužine u NA. i kraćine u ostalim padežima.

²⁶ Zanimljivo je da, prema vrlo čvrstoj n. p. C: u Dubr. koju dobivamo iz rečenih podataka, Budmani u ARj (ali u općoj natuknici, bez naznake Dubr.) uz *golúbima* (a ne uz starije *golúbima* kako je dubr.!) spominje i mlađe *gòlūbima* te uz *golubòvima* daje i upitno *gòlubovima* (?). Može se pretpostaviti da tu nije bilježio oblike onako kako ih je on govorio, nego kako se govore i drugdje, tj. prema onome što je pretpostavljao da bi moglo biti dobro za književni jezik. Što se toga tiče, zna se pouzdano da je, kada je pisao *Grammaticu*, naglaske bio slušao od dva Hercegovca, Luka Perovića i Mata Lupija Vućine iz Popova polja kraj Dubrovnika (Rešetar, 1925: 107) pa može biti da su to upravo i tamošnji naglasci.

²⁷ U prvom je slučaju možda riječ o stalnom izrazu (npr. *znat/prepoznat/čut* itd. *po govòru*), a u drugom više o običnoj vezi prijedloga i lokativa, što bi objašnjavalo stariji naglasak u prvom a mlađi u drugom primjeru.

²⁸ Rešetar veli da se takav naglasak u L. javlja samo u tom primjeru a drugdje ne (*kāmēnu, plāmēnu, pīstēnu, ūglēnu* itd.). Naši suvremeni primjeri jasno pokazuju da to nije tako.

greben

XXI st. *grèben* (češće), *grèbēn* (rjeđe), G. *grèbena*, A. *nà greben*, L. *grebēnu* (češće) i *grèbenu* (rjeđe), n. *grèbeni*, g. *grebénā*, dli. *grebénima* (samo tako); također i toponim (*plurale tantum*) *Grèbēni*, Gpl *Grebenī* i *Grebenā*, dli. *Grebénima*, a. *nà Grebēni* (češće) i *nà Grebene* (rjeđe)

Usp. i pridjev *grebénit*.

ВТ *насукали смо се з баркон нà грèбēн* (: 241), *Лантерна је и на Гребèнима и на Дакси* (: 203), *Поред Гребèнā пасава један вапорић и звижди* (: 59)

Budmani (ARj, za Dubr.) *grèbēni*, g. *grebèni ovako se zovu ñeke gole hridi (tal. Pettini) što izviruju iz mora blizu Gruža*

Rešetar (1900: 74) g. *grebénā*, d. *grebènimā*

Rešetar (u Даничић 1925: 38 (34)) "У Дубровнику је [ген.] 'грèбèнā', а и дат. 'грèбèнима'."

Della Bella *grèben, na*, također i *grebenit, itta, itto* (: 656)

Dubr. n. p. C(/A) (toponim i C:)

Psl. n. p. *c* (*grèbень)

U Dubr. većina oblikâ upućuje na n. p. C (preskakanje i pomičnost naglaska), dok su oblici po n. p. A puno rjeđi. Riječ je izvorno *i*-osnova (usp. u ARj i *grèbēn – grèbena* i *grèbēn – grèbeni*), pri čemu se starija deklinacija u Dubr. čuva u toponimu.²⁹ Riječ, kao stara n. p. *c* (što je jasno po *e u korijenu i po etimološkoj vezi s glagolom *grèpsti* koji je također n. p. C, usp. *grèbeš*), izvorno ima položajnu dužinu u NA, ona se u suvremenom govoru čuva fakultativno (dok se u toponimu, obrnuto, prenosi i u na.). Zanimljivo je da ni u Della Belle duljina nije naznačena (usp. *govór*), no to je možda slučajno.

grumen

XXI st. *grùmēn* i *grùmēn*, G. *grùmēna*, *iz grumēna zemje* i *grùmēna*, L. *grùmēnu* i *grumēnu* (rjeđe), g. *grùmēnā* i *gruménā* (oboje podjednako), dli. *grùmēnima* i *gruménima* (oboje podjednako)

Usp. i *gruménas* "grumenast".

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *grùmēn*, G. *grùmēna*

Della Bella *grùmēn, na*, također i *grumeènchich, grúmenast* (: 784)

Dubr. n. p. C(:)/A(:)

Psl. n. p. *a* (?) (*grúmєнь)

²⁹ Kao toponim, *grebeni* su u Dubrovniku osim za "ñeke gole hridi što izviruju iz mora blizu Gruža" od najstarijega vremena posvjedočeni i za onaj dio staroga Lausa koji gleda prema moru pa tako kroničari iz XIV. stoljeća često koriste fraze tipa *comenzando de Castel de Lave per tuti grebeni de parte de marina* ili *principiando da Castel Lave per li Grebeni da parte del mare* (u *Monumenta historica Slavorum meridionalium* XIV: 10). Usp. i Skok, 1931: 454. No za ovo se mjesto taj naziv više ne koristi.

Dubr. građa ne daje jasne odgovore je li izvorno riječ o n. p. A (oblici bez pomicanja naglaska) ili n. p. C (mobilni naglasak i preskakanje). Također, varira i duljina drugog sloga u svim padežima iako se izvorno očekuje samo u NA. (bilo položajno ako je riječ o izvornoj n. p. c, bilo zbog sekundarnog novoštok. duljenja tipa *kāmēn* ako je riječ o izvornoj n. p. a). Zanimljivo je da ni Della Bella ne bilježi duljinu. Nije sigurno koja je primarna n. p., ali Della Bellino /grūmenast/ prema današnjem *grumēnas* kao da upućuje na n. p. A > C. Oblik *grūmenast* koji bi upućivao na *grūmenъ (ili *grūmy, n. p. a) posvjedočen je i na Braču (Šimunović 2009), dok bi tamošnje *grumenčić*, kao i Della Bellino *grumēnchich*, moglo biti sekundarno. Na primarnost n. p. a ukazuje i srodna riječ *grūda* (Kapović, 2005b: 58). Također, moglo bi biti znakovito i to što Budmani (u ARj) pod općom natuknicom bilježi samo oblike tipa n. p. A, tj. veli da se naglasak ne mijenja. S druge strane, srodna riječ *grūn*, G. *grūna*, n̄ *grūna soli*, L. *grūnu* (*singulare tantum*, XXI st., posvjedočeno i u Rešetar 1900: 74, ARj i BT), kao da ipak ukazuje na n. p. c (ipak, usp. i umanjenicu *grūnčić*). No, s obzirom na to da zbog dočelnog -n (iako ima i oblik *grūm* u ARj) to ne izgleda kao stara tvorba, može biti da je riječ o sekundarnu naglasku. Čini se da je vjerojatnije da je izvorno riječ o n. p. a, no takav zaključak ne možemo smatrati potpuno sigurnim.

gušter

XXI st. *gūšter*³⁰, G. *gūštera*, g. *gūštērā*, dli. *gūšterima*

Usp. i *gūšterica* (*gūštericu*, g. *gūšterīcā*).

BT *месо од гуштера* (: 223), također i *јаштерица* "бубуљица на језику", (dječja izreka: *гүштерица, јаштерица, прешла с мене на те!*) (: 152)

Budmani (ARj, za Dubr.) *gūšter*, g. *gūštērā*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *gūšter*, G. *gūštera*

Della Bella *gūsc̄ter, ra* (: 602)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. a (*gūšcerъ)

Riječ je u Dubr. čista n. p. A (po nepomičnosti u paradigmi i po prenošenju naglaska). Na izvornu n. p. a jasno upućuje izvedenica *gūšterica* (tako je svuda, usp. *golūbica*). U Dubr. je drugi slog kratak u svim oblicima (tako je već u Della Belle), usp. inače drugdje u novoštok. (i knjiž.) *gūštēr*, G. *gūštera* (usp. Kapović, 2008: 27f za primjere).

hobot

XXI st. *xòbot*, G. *xòbota*, g. *xòbōtā*

Usp. i *xòbotnica*.

³⁰ U Dubrovniku *gušter* rijetko označava samu životinju (koja se uglavnom zove *gušterica*), ali zato označava butni mišić (kao u Vuka).

BT хòбòт "врста морског главноношца с пет кракова"; такођер и хòботница "...са осам кракова"

Budmani (ARj, za Dubr.) *hòbòt*, G. *hòbota* (Vinja spominje *hòbòt u Stonu*)

Della Bella hobòtniza, nize (: 571)

Dubr. n. p. C > A

Starije dubr. potvrde (*hòbòt – hòbota*) ukazuju na n. p. C (n. p. C zbog položajne duljine u N, no preskakanje naglaska nije posvjedočeno). U suvremenom se govoru dužina iz N. gubi. Rečena n. p. C se ne očekuje prema riječi *hòbotnica* (tako se svugdje govori), očekivao bi se *hòbot (n. p. A). S obzirom na to da je psl. riječ *xobotъ zapravo značila "rep", bit će da je Budmani u pravu kada kaže "Po svoj prilici nije stara riječ hobotъ (vidi kod hobotnica) nego je načiñeno u novije doba (shvatilo se kao da je hobotnica žensko živinče a hobot muško)"³¹. To bi onda objašnjavalo i zašto posvjedočena riječ *hobot* ima takav naglasak (možda je *hòbòt – hòbota* načinjeno, što se naglasaka tiče, prema *kòkòt – kòkota*).

jablan

XXI st. *jāblān*, G. *jāblāna*, L. *jāblānu*, *nà jāblānu*, g. *jāblānā*

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (*ābolнь)

Dubr. podaci (po nepomičnosti i prenošenju naglaska) jasno pokazuju očuvanu n. p. A. Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. Kapović, 2003: 76 i Kapović, 2005a: 103.

jasen

XXI st. *jāsēn*, G. *jāsēna*, g. *jāsēnā*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *jāsēn*, G. *jāsēna*

Della Bella jassen, na, također i *jāsseniscte* (: 328)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (*āsень)

Dubr. građa, premda oskudna, ukazuje na očuvanu n. p. A (usp. i izvedenicu / jāsēnište/ kod Della Belle). Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. Kapović, 2005b: 58. U Dubr. je novoštok. predsonantska dužina iz NA. poopćena u svim padežima.

jastog

XXI st. *jāstog*³², G. *jāstoga*, g. *jāstōgā*, dli. *jāstozima*

Dubr. n. p. A

³¹ Danas se upotrebljava za veliku hobotnicu bez obzira na broj krakova.

³² *Jastog* je u Dubrovniku samo *Palinurus vulgaris* (bez klijesta) a ne *Homarus vulgaris* (s klijestima) – taj se rak zove danas *karlo* (a u Držića *blap*).

Riječ je u Dubrovniku očito n. p. A, što se vidi po nepomicanju naglaska, no, kako je riječ o posuđenici, ona nam u ovom radu nije pretjerano relevantna. U Kapović, 2010: 96 greškom je naveden dubr. oblik *jăstōg* s duljinom (takav oblik se ne javlja u Dubr., ali postoji drugdje u štok.).

jastreb

XXI st. *jăstrēb* i *jăstrjēb* (1x), G. *jăstrēba*, g. *jăstrēbā*, *jăstrēbōvā*

BT *jăštrēb*, n. *jăštrēbi*

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (**ǰstrēbь*)

U psl. je riječ vjerojatno pripadala u n. p. *a*³³, koja je očuvana, premda je građa oskudna, i u Dubrovniku. Na izvornu n. p. *a* upućuje i toponim *Jăstrebarskō*, no druge izvedenice u ARj imaju sekundaran (možda u nekim slučajevima knjiški) naglasak: *jăstrēbār*, *jăstrēbast*, *Jăstrēbica*, *Jăstrēbice*, *jăstrēbina* (uvećanica), *jăstrēbić*. Za posljednji bi se lik doduše u štok. zacijelo našlo i *jăstrebić*³⁴, a upravo je takav naglasak posvjedočen na Braču: *jăstrebić* (Šimunović 2009).

javor

XXI st. *jăvor*, G. *jăvora*, L. *nà javoru*, g. *jăvōrā*

Ligorio (u Kapović 2008: 27f) *jăvor*, G. *jăvora*

Della Bella *jăvor*, *ra*, također i *jăvòrni* i *mjèsto jăvorim posadjeno* (: 586)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (**ǰvorъ*)

Dubr. podaci jasno ukazuju na n. p. A, od čega odudara samo pridjev /*jăvòrnī*/ kod Della Belle. Svi oblici imaju kratak drugi slog. Za rekonstrukciju n. p. *a* usp. sln. *jăvor* te izvedenice u ARj (Budmani): uvećanicu *jăvorina* (no kod Vuka sekundarno *Jăvòrina*), *jăvorište*, *Jăvòrnīk* (uz *Jăvòrnīk*), *jăvorovina* ali i sekundarno *jăvorić* (u štok. bi se zacijelo našlo i *jăvorić*).

kamen

XXI st. *kămēn*, G. *kămēna*, L. *nà kamenu* i *kămēnu* (podjednako), g. *kămēnā* ali i *kămēnōvā*, dli. *kămēnima*

Usp. također *kām*, G. *kāma*, L. *kāmu* (*singulare tantum*); *kămēnār* (G. *kămēnāra*); *kămēnica*³⁵; *pridj. kămēn*, *-a*, *-o*; toponim *Kămēnārskā* na Šipanu

³³ Na n. p. *a* upućuje sln. lik *jăstreb* (iako bi to teoretski moglo biti i poopćavanjem naglaska iz prijedložnih sveza u n. p. *c*) i čuvanje zanaglasne duljine u zapadnoslavenskim jezicima, usp. Kapović, 2003: 75, Kapović, 2005: 102.

³⁴ Kod ovakvih je riječi problematično to što se od njih rijetko tvore ženski rod ili umanjenice, kao i što su općenito kosi padeži rijetki itd.

³⁵ *Kamenica* je i školjka i veliko kameno pilo (kao u crkvi gdje voda stoji).

Rešetar (1900: 74) *kām*, *kāmēn*, G. *kāmena*, L. *kāmenu*

BT *kāmēn*, *òstat òt kamena*, *stup òt kamena* (: 145); *riba òt kamena* (: 343); *ne pasa porèd kamena na putu* (: 403); *gledaj onega ribara na kamenу kako pacento sjedi* (: 343), *usp.* također i *kāmenār* "зидар" (i u Vuka), *Ка(д) смо градили кућу, чинијо сан и òт каменāра; удата за каменāра* (: 165), *kāmenārskī*; *kāmēnica* "шкољка; бетонски суд из којег се храни свиња"; *kāmēње, òсūt дрбо* (*s. ass.*) *и камēње* "напасти некога вербално, некога окривити за нешто", *ali i òсūt дрво и камēње* (: 100); *играт на пēt камēња камењима* (: 40, 1x) i *камēњима* (: 55, 68, 2x); *òкаменит се* (: 258); *скāмемит се* (: 361)

ARj *kām* *U naše vrijeme nije rijetko u južnijem krajevima.*

Ligorio (u Kapović, 2008: 27f) *kāmēn*, G. *kāmena*, Ligorio (2010: 2.3.3) *kāmēn Della Bella kammen, na; kām, mena; kammi, mena* (: 564)

Dubr. n. p. A/C

Psl. n. p. *a* (**kāmy*)

U psl. nesumnjivo treba rekonstruirati n. p. *a* (vidi Kapović, 2005b: 58). Da je n. p. A starija, vidi se i u Dubrovniku po prenošenju naglaska i po izvedenicama (u Dubr. je čak i *kāmēnje*). Na n. p. A jasno upućuje i Della Bellino /*kām*/ (i u Rešetara i ARj) i /*kāmi*/ (u jednosložnim i dvosložnim³⁶ riječi "nikako ne može postati kraćenjem od staroga **č*"), dok je suvremeno *kām* sekundarno. Oblici tipa C u suvremenom dubr. su očito mlađi, a, što se zanaglasne dužine tiče, tu je očuvana alternacija tipična za novoštok. govore.

kokot

XXI st. *kòkot*³⁷, *kòkòš* i *kokot*, G. *kòkota*, g. *kokòtā*

Usp. također i *kokòtič* (g. *kokòtičā*)

BT *kòkòt*, G. *kòkota*, g. *kokòtā* "pijevac; vrsta morske ribe"; *kokòtina*; *kokòtiñ*

Rešetar (1900: 73) *kòkòt*, G. *kòkota*, g. *kokòtā*

Della Bella *kokòt*, *kòkota*, također i *kòkotní*, *tná*, *tnó* (: 337)

Dubr. n. p. C' < C

Psl. n. p. *c* (**kòkotъ*)

U psl. je riječ pripadala u n. p. *c* (imala je **o* u korijenu, a *usp.* i **kòkošъ*). Izvorna kvantitativna smjena je očuvana kod Della Belle: /*kòkòt*/ – /*kòkota*/ (kod pridjeva bi se doduše očekivalo **kokotní* a ne sekundarno /*kòkotní*/, što je posvjedočeno), kao i u Rešetara i BT, dok je u suvremenom govoru N. dobio kračinu analogijom prema drugim padežima, iako naglasak još uvijek s njega preskače (te stoga tu n.

³⁶ Misli se, jasno, na dvosložnost na psl. razini (**kamy*), ne na mlađu dvosložnost koja je bila trosložnost na psl. razini (**kaмень* > *kamen*).

³⁷ Dolazi u značenju "pijevac", "vrsta ribe" i "kurac" podjednako.

p. možemo označiti kao n. p. C'³⁸. Obrnuto je u Vuka: *kökōt* – *kökōta* ("in den südwestlichen Gegenden").

kolut

XXI st. *kōlūt*, G. *kōlūta*, L. *kolútu*, g. *kolútā*

Usp. i *kolútas* "kolutast", *kolútič*.

BT *кѡлѹт ѡд бањѣ* (: 132)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (**kōlōtъ*)

Psl. rekonstrukcija n. p. *c* je jasna jer riječ ima *o u korijenu, a n. p. C je očuvana u Dubr., što se vidi po pomičnosti naglasaka.

komad

XXI st. *kōmād*, G. *kōmāda*, L. *u jednome komādu*, g. *komādā*, dli. *komādima*

Usp. i *komādina*.

Della Bella *komaad*, *āda*, *nà komāde* (: 559)

Dubr. n. p. C:

U Dubrovniku se čuva stara n. p. C: kod ove imenice. Za mlađi naglasak C:-B: u nekim drugim govorima vidi Kapović, 2006: 170 i Kapović, 2010: 83f³⁹. S obzirom na to da je riječ o posuđenici, ova nam riječ nije ovdje toliko relevantna⁴⁰.

korak

XXI st. *kōrāk*, G. *kōrāka*, A. *prati(t) ū korāk*, L. *korāku*, g. *korākā*, dli. *korācima*

BT *свако двá корáка* (: 423), *Само неколико корáкá од Орландове статуе је Спенса* (: 378)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (**kōrākъ*)

Kako se u riječi *kōrāk* n. p. C: često čuva u mnogim govorima (i pomičnost naglasaka i preskakanje), nije čudno da se čuva i u Dubr. Budući da psl. oblik ima *o u korijenu, rekonstrukcija je jednostavna (usp. npr. i sln. *korāk*).

³⁸ Znak *crtano* (') označava neko odudaranje od običnog obrasca. Tako je rečena n. p. doista C po tome što kod nje naglasak preskače i po tome što je naglasak u paradigmi pomičan, ali, s obzirom na to da nema kvantitativne alternacije, označavamo ju kao podtip n. p. C'.

³⁹ Usp. i kolebanje oko naglašavanja u ARj.

⁴⁰ Osim toga, riječ *komad* ne doživljava se baš kao domaća riječ jer se inače kaže *bokun*, komadić *bokunić*, a komadina *peča*.

korijen

XXI st. *kòrĭēni*, G. *kòrĭēna*, *is korĭēna*, g. *korĭénā*, dli. *korĭénima* (ili s *-jē-* umjesto *-jē-* ovisno o varijanti)

Della Bella korjén, na, iz korjèna, do korjènaa (: 603)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (**kòrĕnъ*, **kòrenъ*)

Dubr. n. p. C: je jasna po pomičnosti naglaska i po preskakanju, dok u psl. rekonstrukciju nema sumnje jer riječ ima **o* u korijenu.

kostur

XXI st. *Kòstūr*, G. *Kòstūra*, L. *Kostúru* (rt kraj Župe Dubrovačke)⁴¹

ARj *Kòstūr*, L. *Kostúru* (*mjesto u Župi blizu Dubrovnika*)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (**kòstūrъ*)

Podaci su oskudni, ali zbog **o* u korijenu (usp. i **kòstъ* > *kòst*, n. p. *c*) znamo da je riječ o n. p. *c*, a to se u Dubr. vidi po pomičnom naglasku u L. O sufiksu *-ūr* vidi pod *mjehur*.

kremen

XXI st. *krēmēn*, G. *krēmēna*

Usp. i pridjev *krēmēnĭ*.

Rešetar (1900: 74) *krēmēn*, G. *krēmēna*

Della Bella kremmen, na, također i *kam kremmeni* (: 564)

Psl. n. p. *c* (**krĕmy*, **krĕmenъ*)

Na osnovi građe na raspolaganju se ne može ništa zaključiti za Dubr. U psl. je bila riječ o n. p. *c*, što se zna po tome što je u korijenu **e*.

labud

XXI st. *lābūd*, G. *lābūda*, g. *lābūdā*

Della Bella labút, ta (: 193)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *a* (**ōlbōdъ*)

Psl. n. p. *a* (usp. Kapović, 2003: 76 i Kapović, 2005a: 103) očuvana je u Dubr., premda su podaci oskudni.

⁴¹ Riječ se upotrebljava samo kao toponim.

leptírXXI st. *lèptír*⁴², G. *lèptíra*, g. *leptírā*Usp. i *leptírīč* (g. *leptírīčā*); *leptírīca* (g. *leptírīcā*)BT *лепѝрица* "лептир; лептир-машна"Della Bella *ljepír, ra*, također *ljepirizza, ljepirina* (: 303)

Dubr. n. p. C:

Unatoč oskudnoj građi, u Dubr. se vidi n. p. C.: Za miješanu n. p. C:-B: u nekim drugim štok. govorima vidi Kapović, 2006: 170 i Kapović, 2010: 83f. Neobično je što je ova imenica u n. p. C.; s obzirom da su druge imenice na *-ír* u n. p. B: (tj. *-yrjъ je dominantan, (+) sufiks u psl.), vidi više pod *mjehur*. Iako štok. ukazuje na n. p. C: ovdje, može biti da je to štok. inovacija te da je riječ prije bila n. p. B, tj. da se u njoj dogodilo obrnuto nego u *komad, oblik, mjehur*, dakle n. p. B: (*leptír – L. *leptírū) → n. p. C: (*lèptír – *L. *leptírū jer je *leptírū shvaćeno kao *oblākū i sl.), možda s međufazom miješane n. p. B:-C: (*lèptír – G. *leptírā – L. *leptírū), no za to zasad nema čvrstih konkretnih indicija. Druga je mogućnost da je to nekakva drugačija tvorba (npr. stara *i*-osnova gdje se može proširiti n. p. C, usp. Kapović 2009), usp. i naglasak *nètopír* u hrv. (također i rus. dij. *не́топырь*⁴³, ali sln. *netopír*, češ. *netopýr*, rus. knjiž. *не́топырь* < *ne(k)topýřь)⁴⁴.

madežRešetar (1900: 73-74) *mădeš*, G. *mădeša*, g. *madేశā*BT *mădež*, g. *mădežā*

Dubr. n. p. C/A

Rešetarovi podaci, s obzirom na kvantativnu alternacija i pomičan naglasak, ukazuju, unatoč izostanku podataka o drugim padežima i preskakanju naglaska, na n. p. C, dok BT ukazuje na n. p. A. Obrazac tipa *mădež – mădeža* (ili ujednačeno *mădež – mădeža*) poznat je i u drugim štok. govorima. S druge strane, Vuk, a za njim onda i ARj, bilježe *mădež* bez duljine i bez pomicanja naglaska, što bi upućivalo na n. p. A. Problem je u tome što je psl. rekonstrukcija sporna. U sln. je zabilježeno *mădež*, što se može objasniti kao naglasak koji postaje analogijom prema prijedložnim svezama kao *na *mădež* iz n. p. C, ali se teško može objasniti prema starijoj n. p. A. Sama etimologija ne pomaže pretjerano kod rekonstrukcije⁴⁵.

mjehurXXI st. *mjèxūr*, G. *mjèxūra*, L. *mjexúru*, dli. *mjexúrima*Usp. i *mjexúrič* (g. *mjexúričā*); *mjèx* (ili *-jè-*), G. *mjèxa*, L. *mjèxu*

⁴² Stariji je dubr. oblik imao samo *-p-*. Budmani u ARj piše *lèpir* bez duljine, bit će da je posrijedi omaška.

⁴³ Zahvaljujemo se Sergeju Nikolajevu na raspravi oko ovih primjera.

⁴⁴ Naravno, *nètopír* u štok. može lako biti sekundarno prema *netòpír.

⁴⁵ Snoj rekonstruirala *mădež i osnovni oblik *mădъ ali bez prave osnove.

ВТ *mjèxīr*, -*íra* "mjexur, испупчење испуњено течношћу на површини коже или ваздухом испуњене полулоптице на површини неке житке масе"; *mjèxīrih*; također i *mjèchih*; *mjèšina* (: 226).

Rešetar (1900: 60) *mjèhīr*, G. *mjehíra*

Della Bella *mjehīr*, ra (: 762)

Dubr. n. p. B: (*mjehir*), C: (*mjehur*)

Psl. n. p. *b* (*mĕxŭrŭ), *c* (*mĕxŭrŭ)

Situacija je u Dubr. jasna iako složena. Stariji podaci iz Dubr. imaju oblik *mjèhīr* (n. p. B:)⁴⁶, a suvremeni je oblik (kod starijih govornika) *mjèhūr* (n. p. C:)⁴⁷. Suvremeni je oblik vjerojatno naknadno unesen u Dubr. iz okolice zajedno s njegovim, drugačijim, naglaskom. Da te riječi imaju različit naglasak, jasno se vidi kod Vuka koji bilježi *mjèhūr* – *mjèhūra* ali *mjèhīr* – *mjehíra*. Osim toga, to se vidi i po drugim riječima s tim sufiksom. Usp. za sufiks -*īr*, tj. *-ŭrŭ, primjere *kòsīr*, *pàstīr*, *zvēkīr* (vidi još primjerâ u Jurišić, 1992: 115). S tim se slažu i istočnoslav. podaci, gdje su imenice s tim sufiksom također redovno n. p. B, a izravna je usporednica za *mjèhīr* i češ. *mĕchŭr*. Tu je jedina iznimka štok. *lĕp(t)īr* (n. p. C:), za što vidi gore. S druge strane, kao i *mjèhūr*⁴⁸, i sve ostale riječ s tim sufiksom imaju n. p. C: u štok., usp. *kòstūr* (vidi gore), *kòtūr*, *bljūštūr* "vrsta trave" itd. (više primjera u Jurišić, 1992: 116)⁴⁹. I *mjèhīr* i *mjèhūr* su očito povezane s riječi *mijĕh* (n. p. C:) – dakle, teoretska n. p. *a* za *mjèhūr* je *a priori* isključena. Prema psl. *mĕxŭ se može u izvedenici očekivati i n. p. *c* (ako je sufiks recesivan, tj. (-), kao *-urŭ) i n. p. *b* (ako je sufiks dominantan, tj. (+), kao *-ŭrŭ)⁵⁰.

mjesec

XXI st. *mjĕsĕc*, G. *mjĕsĕca*, L. u *đĕnaru*, *febraru*, *marĕu*... *mjĕsĕcu*, u *prvome*, *drugome*... *mjĕsĕcu* ali *tri puta u mjesecu*, dli. *mjesĕcima* (kao prilog); *Mjĕsĕc*, *nà Mjesĕc*, *nà Mjesĕcu*

⁴⁶ S tim se slaže prčanjnski *mjegīr*, G. *mjegīrâ*, ali ne i *mjĕīr*, G. *mjĕīra* u Ozrinićima (Rešetar, 1900: 60). Ovak posljednji lik će vjerojatno biti analogijom prema paralelnom obliku na -*ūr*.

⁴⁷ Kod mlađih se govornika u Dubr. tu čuje i *mjĕxūr*, G. *mjĕxūra* (n. p. B:), no to se, kao i drugdje u štok., mora smatrati inovacijom. U nekim štok. govorima u toj riječi, kao i u riječima *kōmād* i *ōblik* te možda u *lĕptīr* (vidi pod *komad* i *leptir*), dolazi prvo do miješane n. p. C:-B: (*mjĕhūr* – *mjehúra*) pa na kraju do n. p. B: (*mjĕhūr* – *mjehúra*).

⁴⁸ U čak. je, za razliku od štok., tâ riječ redovno n. p. B:, usp. *mihūr* – *mihūrâ* na Vrgadi (Jurišić, 1973) i Braču (Šimunović, 2009), *mihūr* – *mihūrâ* na Grobniku (Lukežić, Zubčić, 2007), *mehūr* – *mehūrâ* u Orbanićima (Kalsbeek, 1998) i *mihūr* u Orlecu (Houtzagers, 1985). U čak. je to ili inovacija kao u nekim štok. govorima (što je manje vjerojatno zbog rasprostranjenosti) ili analogija prema paralelnom (sada uglavnom nestalu) obliku na -*īr*, usp. u Dobrinju *mibīr* (Milčetić, 1895: 104).

⁴⁹ Riječ *bòžūr*, koja jedina od njih odudara, vjerojatno ne pripada u tu tvorbu. Kako piše u ARj: *Postaĕna vrlo tamna*.

⁵⁰ Svaki morfem, bilo korijen bilo sufiks bilo nastavak, u slav. je ili dominantan (+) ili recesivan (-). Naglasak ide na prvi (+) morfem, a ako dominantnih morfema nema, naglasak je na apsolutnom početku (tj. silazni na prvom slogu). Dakle u *mĕxurŭ imamo (-), što onda daje n. p. *c* *mĕxŭrŭ kao i u *mĕxŭ, no u *mĕxŭrŭ imamo (- +), što onda daje *mĕxŭrŭ (a naglasak se u kosim padažima onda poslije pomiče po Diboovu zakonu). Više o dominantnosti i recisivnosti vidi npr. u Kapović, 2008: 7-8, a za Diboov zakon Kapović, 2008: 5-6.

BT *више òд мјесџц дана* (: 33), *у мјесџц дана* (: 147), *на мјесџц дана* (: 180), *Пригледа се у љечника свако шес мјесџца̄* (: 312)

Della Bella *mjesséz, za* (: 446), *mjeséz, za* (: 446)

Dubr. n. p. A:/C:

Psl. n. p. *a* (*měšěcь)

Psl. n. p. *a* je za ovu riječ lako rekonstruirati (Kapović, 2003: 75, Kapović, 2005a: 102), no ona u gotovo svim govorima dobiva (i zadržava sve do danas) bar neke oblike s pomičnim naglaskom (oblici g. *mjesēcī*, dli. *mjesēcima* su posvuda obični). Stoga ne treba čuditi što i u Dubr. nalazimo na mobilan naglasaku u nekim oblicima. Pa ipak, dubr. je govor arhaičan po tome što čuva dobro posvjedočeno prenošenje naglasaka (a ne preskakanje kao u nekim drugim štok. govorima) u više oblikâ, kao i vezani naglasak u nekim primjerima. Kako vidimo, u smislu "Zemljn satelit" je u L. posvjedočen stariji naglasak *nà Mjesěcu*, no u značenju "mjesec dana" imamo L. *mjěšěcu* kada je imenica razdvojena od lokativnog prijedloga drugom imenicom/pridjevom/rednim brojem, no, ako dolazi odmah iza prijedloga, onda je tu L. *mjesěcu*. Tu vjerojatno neće biti da kod oblika *mjěšěcu* imamo stariji lik jer tu istu pojavu vidimo i kod jednosložicâ n. p. C u Dubr., usp. kod Rešetara (1907: 63) *po nòsu* ali *nà tvõmu nòsu* itd. U Dubr. je i danas još uvijek tako (tj. *po nòsu* – *nà tvõmu nòsu*). To se vjerojatno ima objasniti time što prijedlog koji dolazi odmah uz imenicu automatski povlači za sobom promjenu naglasaka, dok, ako je prijedlog (kao bilježita oznaka lokativa) razdvojen tj. udaljen od lokativa, onda ne uspijeva "signalizirati" imenici da je riječ o L. pa naglasak ostaje isti kao u drugim padežima. Takve se tendencije mogu naći i u drugim štok. govorima⁵¹. S obzirom na ovo, ne možemo lokativni oblik *mjěšěcu*, kada je razdvojen od prijedloga, smatrati arhaičnim (za razliku od oblikâ kao *nà Mjesěcu* u drugom značenju).

mramor

XXI st. *mràmor*, G. *mràmora*, òd *mramora*, L. *mràmoru*, ù *mramoru* (*singulare tantum*)

BT *мрăмор*, у *мрамору*

Della Bella *mràmor, ra; mramórni; pomràmoren, na, no; mrámorit, ta, to; mrámoritse, rímse; ómramorìti se, mrámorím se* (: 464)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (*mǫrmorь)

Riječ je u Dubr. jasno n. p. A (po nepomičnosti i prenošenju naglasaka). Izvornost se n. p. *a* potvrđuje iz izvedenicama, usp. glagol *mràmoriti* (ARj). Drugi slog je u Dubr. kratak (usp. knjiž. *mràmor*, G. *mràmora*).

⁵¹ Ruska akcentološka škola pak za dubr. situaciju misli da je riječ o arhaizmu, vidi Дыбо, Замятина, Николаев, 1993: 30.

obadXXI st. *òbād*⁵², G. *òbāda*, n. *čele ì obādi*, g. *obādq̄*BT *òbād*Della Bella *obád, da* (: 296)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (*òvādъ)Dubr. n. p. C: je jasna (i pomičan naglasak i preskakanje), a u psl. je morala biti n. p. *c* jer je u korijenu *o⁵³.**običaj**XXI st. *òbičāj*, G. *òbičāja*, L. *po našemu običāju*, inače *òbičāju*, g. *òbičājā* i *òbičājā*, dli. *òbičājima* i *òbičājima* (podjednako)Della Bella *òbicjáj, ja* (: 234)

Dubr. n. p. C:/A:

U Dubr. se još čuvaju stari pomični oblici u paradigmama, tj. n. p. C:, uz paralelne mlađe varijante po n. p. A:. Naravno, sama n. p. C je ujednačena u štok., kao i kod svih imenica na *-āj*, usp. rus. *обичай* i naš pridjev *òbičan*.**oblak**XXI st. *òblāq̄*, G. *òblāka*, L. *òblāku* i *oblāku*, g. *oblāq̄ā*, dli. *òblācima* i *oblācima*Usp. i *òblāčno*; *òblāčič* (g. *òblāčičā*)BT *сунце иза облākā* (: 339)Della Bella *oblāk, ka; oblaacni, na, no; obbacina [oblacina]; oblačich, cìcchja* (: 516)

Dubr. n. p. C:/A:

Psl. n. p. *c* (*òbvolkъ)U Dubr. se čuva stara n. p. *c* (usp. sln. *oblāk*) uz neke sekundarne oblike s ujednačenim naglaskom.**oblik**XXI st. *òblīk*, G. *òblīka*, L. *òblīku*, g. *oblīq̄ā*, dli. *òblīcima* i *oblīcima*

Dubr. n. p. C:/A:

⁵² *Obad* je i muško od pčele i vrsta velike hobotnice, ali isto tako i često prezime u dubrovačkome kraju.

⁵³ Tj. štok. *òbād* može stajati samo prema n. p. *c*, ne i prema n. p. *a*. Naravno, teoretski je uvijek moguća i rekonstrukcija, no ne prema štok. obliku, psl. *òvādъ – usp. sln. *obād*, G. *obāda* uz *òbād* (tako u Snoja), no to je ipak zacijelo sekundarno (vidi Kapović, 2005: 104).

U ovoj se riječi u dosta govora čuva ili pomičnost ili njezini tragovi pa nije čudno da je tako i u Dubr. U drugim se štok. govorima ova riječ ponaša kao i *kōmād*, *lèptīr* (vidi gore). Riječ je mlađeg postanja (vidi ARj).

obruč

BT *обруч, ходит под обруч* "каже се за грожђе кад је доспјело за вино"

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. c (*öbrōčь)

S obzirom na *o u korijenu, riječ mora biti o n. p. c (usp. i sln. *obrōč*)⁵⁴. Za Dubr. nema dovoljno podataka, ali prenošenje naglasaka iz BT upućuje na sekundarnu n. p. A (usp. u ARj g. *obrúčā*).

obzir

XXI st. *обзир, G. obzira, glavom bēz obzira, A. uze(t) ū obzīr, L. obzīru (singulare tantum)*

Dubr. n. p. C:/A:

U Dubr. se čuva staro preskakanje (koje se u tim frazama i u drugim štok. govorima nerijetko čuva), a lokativni je naglasak sekundaran. Naglasak *obzīr* prema *obzirati* inače stoji kao *pōglēd* prema *pōgledati*.

očuh

XXI st. *оцух, G. očuxa, g. očūxā*

BT *очух* (: 245)

Della Bella *occjūh, úha* (: 547)

Dubr. n. p. A:

Zbog nepomičnosti naglasaka u g., treba, premda je malo podataka, pretpostaviti n. p. A: za Dubr. Oblik sa zanaglasnom duljinom se vidi već i u Della Belle te nije jasno odakle u BT lik *òčuh*. No, naglasak *òčūh* – *òčūha*⁵⁵ po n. p. A teško da može biti star iz očitih razloga (*o je u korijenu koje ne može nositi stari akut). Starija n. p. C tu također ne dolazi u obzir (riječ *отъсь pripada n. p. b, tj. riječ je o dominantnoj osnovi). Naglasak koji bi se mogao očekivati bio bi *òčuh* (ali usp. i na Braču *òčuh/òčuh*, na Vrgadi *òčūh*). Usp. to s drugim primjerima sa sufiksom *-uh*: *tìbuh*, *kòžuh* (ARj, stariji bi naglasak trebao biti *kòžuh*, prema *kòža*), *pàzuh* (u Dubr. *pàzuh* – usp. Rešetar, 1907: 266), ali i naglasak *pàstūh* – *pastúha* (ARj) te još takvih primjera u Jurišić, 1992: 44. U svakom slučaju, ovaj oblik nam nije dovoljno pouzdan za prosudbu čuvanja starih naglasnih tipova u dubr. govoru.

⁵⁴ Usp. i očekivanu kračinu u češ/slč. *obruč* (primjer se ne navodi u Kapović, 2005: 103-104).

⁵⁵ A kamoli *òčūh* – *òčūha* kao što je zabilježeno u ARj (*-u-* u zanaglasnoj poziciji u dvosložicama izvorno može biti ili uvijek kratko ili uvijek dugo).

paukXXI st. *pǎūk*, G. *pǎūka*, g. *paúkā**Usp. i pǎūčina* (sa sekundarnom duljinom analogijom prema *pǎūk*, vidi Kapović, 2003: 77 i Kapović, 2005a: 107).

BT пǎук "врста бијеле морске рибе" (bez dužine – vjerojatno omaškom)

Della Bella *páuk, ka; páuchich; páucina* (: 605)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *a* (*pǎǫкъ)Iako je ovdje nesumnjivo riječ o staroj n. p. *a* (usp. Kapović, 2003: 102, Kapović, 2005a: 102 i izvedenicu *pǎučina*), riječ je u Dubr., sudeći po g., iako je oblik malo, prešla u n. p. C:.**paun**XXI st. *pǎun* (češće) i *pǎūn* (rjeđe), G. *pǎuna* i *pǎūna*, g. *pǎūnā*Della Bella *paun, na* (: 538)

Dubr. n. p. A(:)

Nepomičnost naglaska u g. upućuje na n. p. A, no, kako je riječ o posuđenici, primjer nam nije toliko relevantan za ovaj rad. Inače se u štok. govori *pǎūn – pǎūna* pa su kratki oblici u Dubr. vjerojatno inovacija koja je prvo javila u kosim padežima pa onda i u N.**plamen**XXI st. *plāmēn*, G. *plāmēna* i *plāmena*, L. *plāmenu*, dli. *plāmēnima**Usp. i plām*, G. *plāma* (singulare tantum); pridj. *plāmena*, -a, -o.

BT плām, n. плāми "пламен; стање кад крв од врућине или узбуђења удари у главу"; плāмтат, -їн.

Rešetar (1900: 74) *plām*, G. *plāma/plāmena*, L. *plāmenu*; usp. i *plāmtati* (Rešetar, 1907: 268)Ligorio (u Kapović, 2008: 27): *plāmēn*, G. *plāmēna*Della Bella *plāmen, na; plām, ma; plāmēnje, nja* (: 312)

Dubr. n. p. A(:)/C

Psl. n. p. *c* (*pǎlmy, A. *pǎlmeň)Danas u Dubr. *plāmēn* izgleda kao n. p. A⁵⁶, uz neke oblike n. p. C (koji nisu nužno stari), s tim da se sekundarno može ujednačiti i duljina prema NA. i u kosim

⁵⁶ Zanimljivo je da Della Bella ima i oblik *plamen*, Rešetar samo *plam*, a danas postoje oba oblika.

padežima. Što se tiče psl., čini se da je rekonstrukcija n. p. *c* jasna, usp. štok. *plāmtjeti* (sln. *plamtěti*), *plāmsati*, *plamènik* (Vuk, ARj) te također rus. dij. *пóломя*. Na n. p. *c* bi ukazivalo i dubr. *plām*⁵⁷ (iz starijih podataka, moderni oblici nisu relevantni, ali usp. i *prām*) u opoziciji prema *kām* (stara n. p. *a*). Taj bi se naglasak prema psl. pretpostavljenom **polmý* (n. p. *c*, usp. lit. *akmuõ* "kamen", *piemuõ* "pastir" za naglasak na nastavku) mogao objasniti tako što je **polmý* zamijenjeno (analogijom prema A. **põlmenʹ* i drugim oblicima) oblikom **põlmy*, što je onda odraženo kao **plāmi*, tj. skraćeno kao *plām* (za razliku od **kāmy* > *kāmi* > *kām*).

pogled

XXI st. *pøglēd*, G. *pøglēda*, L. *u poglédu* (frazu) i *pøglēdu*, g. *pøglēdā*

BT *гнусит се ђт поглѣда* (: 74), *медићина је у свакому поглѣду пошла напријед...* (: 222)

Della Bella *poghléd, da* (: 108)

Dubr. n. p. A:(/C:)

Iako je nesumnjivo riječ o imenici koja prije pripadala n. p. C (iako je osnovni glagol *glēdati* u n. p. A, vidi i *òbzīr* gore), u Dubr. se to vidi još samo u frazi *u poglédu*, što se čuva i u drugim štok. govorima. Inače se naglasak u paradigmi ne mijenja te se prenosi na proklitiku.

pozdrav

XXI st. *pøzdrāv*, G. *pøzdrāva*, g. *pøzdrāvā*

Della Bella *pozdrāv* (: 640)

Dubr. n. p. A:

Iako je riječ o korijenu koji je inače n. p. A (*zdrāv*, *òzdravjeti*, *zdrāvica* itd.), *pozdrav* je, kao i *pogled* i *obzir*, izvorno u n. p. C. No u Dubr. je danas, sudeći po g., prešao u n. p. A.

pramen

XXI st. *prāmēn*, G. *prāmēna*, L. *nà pramenu*, g. *praménā*, dli. *prāmēnima* (češće) i *pramenōvima* (rjeđe)

Usp. i *prām*, G. *prāma*, n. *prāmi*, g. *prāmā*

BT *прām*

Rešetar (1900: 74) *prām*, G. *prāma* (samo tako)

Ligorio (u Kapović, 2008: 27): *prāmēn*, G. *prāmēna*

Dubr. n. p. A:(/C:)

⁵⁷ ARj ima vjerojatno sekundaran naglasak *plām* prema Vuku (usp. Rešetar, 1900: 73-74).

Dubr. n. p. pokazuje oscilacije, i u pomicanju naglaska i u dužini nastavka (koja se sekundarno može unijeti u kose padeže). Nije sigurno je li riječ o izvornoj n. p. *a* (kako misli Snój, povezujući ovu riječ s glagolom *pórti "trgati", n. p. *a/b*) ili n. p. *c*. Dubr. bi *prâm*, u usp. s *kâm*, ukazivalo na n. p. *c* (vidi i *plâm*), no lako je moguće da je npr. *prâm* sekundaran oblik nastao analogijom prema *plâm* (u govorima je posvjedočen i *plâm/prâm* i *plâm/präm*). Suvremeni dubr. oblik *prämēn* je sporan i zato što Rešetar bilježi samo kraći oblik *prâm*. Može biti da je *prämēn* naknadno unesena riječ u dubr. govor.

prsten

XXI st. *přstēn*⁵⁸, G. *přstēna*, L. *nà přstēnu*, g. *přsténā*, *přsténová*, dli. *přstēnovima*
Rešetar (1900: 74) *přstēn*, L. *přstenu*, g. *prsténā*, d. *prstēnima*

Dubr. n. p. C:/A:

Dubr. se n. p. koleba između n. p. A i n. p. C (sa sekundarno poopćenom duljinom iz NA. u XXI st. ali ne i u Rešetara), no n. p. A je sasvim sigurno starija⁵⁹, usp. obično štok. *přst*, G. *přsta*, A. *nà přst*, a. *nà prste* (g. *přstī/přstijū*, dli. *přstima* je sekundarno).

pršljen

XXI st. *přšlēn*, G. *přšlēna*, g. *přšlēnā*

Dubr. n. p. A

Duljina iz NA. je ujednačena i u kosim padežima, nepomičan naglasak u g. ukazuje na n. p. A, ali niti je etimologija riječi jasna niti psl. naglasna rekonstrukcija.

razum

XXI st. *rāzūm*, G. *rāzūma*, L. *rāzūmu*

Usp. i *razūmjēt* – *razūmjēn*

Della Bella *razúum*, *ma* (: 604)

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *c* (*ōrzūmь)

Iako je imenica *rāzūm* izvorno sigurno n. p. *c* (usp. glagol *razūmjēti* i neakutirani prefiks *orz-), u Dubr. je, sudeći po L., to n. p. A. Međutim, s obzirom da je riječ o imenici koja ima samo jedninu i da se njezin L. ne rabi pretjerano često, to ne treba pretjerano čuditi.

⁵⁸ Samo u prenesenome značenju i u značenju posebnoga prstena kojim se ptice, poput kanarinaca i drugih ptica pjevica, prstenuju da bi se jedna od druge razlikovale – inače se "prsten" kaže *anio* (< tal. *annello*).

⁵⁹ Kod nas riječ pokazuje odraz n. p. *a* (*přrstь), no drugdje je u slav. n. p. *b* (*přrstь), usp. i lit. *přštas* bez akuta.

sjever

XXI st. *sjèver*, G. *sjèvera*, *sà sjevera*, A. *sjèver*, *nà sjever*, L. *sjèveru*, *nà sjeveru*

Usp. i pridjev *sjèvernī*.

Ligorio (u Kapović, 2008: 27): *sjèver*, G. *sjèvera*

Della Bella *sjèver*, *ra*; *sjevèrni* (: 672)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (**šěverъ*)

U ovoj je riječi u potpunosti očuvana n. p. A, pri čemu se dužina ne javlja ni u NA. Za psl. n. p. *a* usp. sln. *séver*, lit. *šiáurè* te izvedenice *sjèverina* "inje" (Vuk, ARj)⁶⁰ i *sjèvernica* (ARj).

slučaj

XXI st. *slučāj*, G. *slučāja*, L. *u slučāju*, g. *slučājā* i *slučajévā* (podjednako)

Dubr. n. p. A:/C:

Prema izvornoj n. p. A (usp. glagol *slúčiti*) u Dubr. je danas miješana paradigma iako se u štok. upravo u ovoj imenici redovno čuvaju oblici s pomičnim naglaskom (u frazi *u slučāju* i u množinskim padežima: g. *slučajévā*, dli. *slučajèvima*), čak i u onim govorima gdje n. p. C u višeslozicama više nema (Kapović, 2007: 169, Kapović, 2010: 81). No čini se da je ova riječ kod nas rusizam (usp. ARj) pa stoga nije toliko relevantna.

sokol

XXI st. *sòkō*, G. *sòkola*, n. *sòkoli* i *sokóli* (rjeđe), g. *sokólā*

Usp. i *sokólič* (g. *sokòličā*); pridjev *sòko(l)skī*; glagol *sokóli(t)*

Ligorio (2009: 88, 2010: 2.1.7): *sòkō*

Della Bella *sokó*, *ola*; *sokolòv* (: 300)

Dubr. n. p. C (/B)

U Dubrovniku nalazimo n. p. C u ovoj imenici (uz iznimku jedno oblika n. p. B u n.), kao i u drugim zapadnoštok. govorima i čak. – usp. npr. *sòkol* i *sokolič* na Braču (Šimunović, 2009) i *sòkō*, G. *sòkola* – *Sokolič* na Vrgadi (Jurišić, 1973). U ARj se navodi akcenat *sòkō*, G. *sokòla* (usp. varijantu *sokóli* u Dubr.), ali se kaže da se u "zapadnim krajevima" govori i *sòko*, G. *sòkola*, g. *sokolóvā*. Više se varijanata javlja i drugdje, usp. sln. *sókol*, G. *sokóla* (< **sokólъ*, G. **sokòla*, n. p. *a*) i rus. *сóкол* (dij. i *сокóл*, n. p. B⁶¹).

⁶⁰ Oblik *sjevèrina* "vrlo jak sjeverac" (ARj) je prema *sjevèrin*, gdje je ujednačen naglasak (usp. i *bùrin* prema *bùra*).

⁶¹ Ovdje je možda riječ o izvornoj n. p. *d* (tipa NA. **sòkolъ*, G. **sokòla*). Usp. u jednom karpatoukrajinskom govoru *sóki^w*, G. *sokóla*. Akcenatska je varijacija u ovom primjeru i inače dosta velika u Ukrajini (zahvaljujemo Sergeju Nikolajevu na podacima) pa ne treba čuditi i dvojnost na našem terenu (uključujući možda i miješanost paradigme u Dubrovniku).

spomenXXI st. *spòmēn*, *spòmēn-dan*, G. *spòmēna*Usp. *spoménut se*.

Nema dovoljno podataka, no zanimljivo je da se dužina javlja i u G. (usp. to s dužinom u glagolu od *spomeṇoti).

stožerXXI st. *stòžer*, G. *stòžera*, L. *ù stožeru*, g. *stòžērā*

Della Bella *stoxèr*, *xerra*; pridjev *stexérni* (: 337), G. *s' stoxèra*, g. *s' stoxéraa* (: 675)

Dubr. n. p. A

Suvremeni podaci upućuju na n. p. A, no to ne može biti staro (usp. *o u prvom slogu). Drugdje u štok. imamo *stòžēr*, G. *stòžera*, što upućuje na n. p. *c* (*stòžerъ), za što usp. i sln. *stožēr*. Neobično je što Della Bella ima naglasak /stožēr/ – /stožēra/, kao i neki suvremeni štok. govori (*stòžer* – *stòžera*), što bi upućivalo na psl. n. p. *a* (*stožērъ⁶²). Nije jasno kako je u Dubr. došlo do izmjene.

stremenXXI st. *strèmēn*, G. *strèmēna* i *strèmena*, L. *strèmēnu* i *strèmenu*, g. *strèmēnā* i *stréménā* (podjednako)

Dubr. n. p. A(:)/C(:)

Psl. n. p. *c* (*stremý, A. *strēmēnъ)

Dubr. se n. p. koleba između n. p. A i C (kao i duljina nastavka koja se u kosim padežima može javiti analogijom prema NA.), pri čemu se oblici prema n. p. C stariji. Da je u psl. bila n. p. *c*, *jasno je zbog *e u korijenu*.

sumrakXXI st. *sùmrāk*, G. *sùmrāka*, A. *ù sumrāk*Della Bella *sumrák*, *ka* (: 237)

Dubr. n. p. C:

Psl. n. p. *c* (*sômorkъ)

N. p. C se za Dubr. može pretpostaviti, unatoč oskudnim podacima, na osnovi preskakanja naglaska. Kako je *môrкъ (tj. *mrâk*) n. p. *c*, a prefiks *sq- neakutiran, n. p. *c* se očekuje (usp. i sln. *somrâk*).

⁶² U psl. je n. p. *a* mogla imati fiksni naglasak na unutarnjem kratkom slogu, ali ne i na prvom.

tekutXXI st. *tĕkūt*, G. *tĕkūta*, g. *tĕkūtā*

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *c* (*tĕkōtъ)

Dubr. n. p. A se može pretpostaviti na osnovi g. s nepomičnim naglaskom iako su podaci oskudni. To je sekundarno – usp. u Posavini često g. *tekutóvā* (ARj i podaci autora). Osim toga, kako se u osnovi nalazi *e, samo n. p. *c* dolazi u obzir.

trepētXXI st. *trĕpēt*, G. *trĕpĕta*, L. *u jednomu trĕpĕtu*Psl. n. p. *c* (*trĕpĕtъ)⁶³

Psl. n. p. *c* se može rekonstruirati prema rus. *трѣпет* i štok. *trĕpēt* s duljinom na izvorno kratkom sufiksu (što mora biti zbog n. p. C), usp. i *trepĕtati* itd. Dubr. n. p. nije jasna, L. *trĕpĕtu* nije relevantan ako ne dolazi izravno nakon prijedloga (vidi gore). U Dubr. je ujednačena dužina iz NA. i u kosim padežima.

ugljenXXI st. *ùglĕn*, G. *ùglĕna* i *ùglĕna*, L. *ùglĕnu*, *ùglĕnu*, *uglĕnu* (također s -j- umjesto -l-)Vuk (za Dubr.) *ѸГЛĚН*, G. *ѸГЛĚНА*, L. *УГЛĚНУ*Rešetar (1900: 74) *ùglĕn*, L. *ùglĕnu*Ligorio (u Kapović, 2008: 27) *ùglĕn*, G. *ùglĕna*

Dubr. n. p. A(:)/C

U Dubr. je paradigma miješana, no n. p. A je sigurno najstarija (Kapović, 2005b: 58). U suvremenom dubr. govoru se može duljina iz NA. poopćiti i na kose padeže.

vitezXXI st. *vītēz*, G. *vītēza*Usp. i pridj. *vītēškī*Della Bella *vitéz*, *za* (: 179)Psl. n. p. *a* (*vītĕzъ)⁶⁴

Građe je premalo da bi se zaključilo o kojoj je paradigmi riječ u Dubr.

⁶³ Ali usp. sln. *trepĕt*, G. *trepĕta* (*trepĕtъ, G. *trepĕta, n. p. *a*).

⁶⁴ Usp. sln. *vitez*. Dužina prvog sloga u češ. *vítěz* "pobjednik" nije jasna.

znamenXXI st. *zlāmen*, G. *zlāmena*, L. *pò zlamenu*, g. *zlāmēnā*BT *злāменит*, -a, -oDella Bella *zlamèn, na; zlamènje; zlàmenit* (: 587)

Dubr. n. p. A

Psl. n. p. *a* (*znāmy)

U Dubr. se čuva stara n. p. A (što se vidi po prenošenju naglaska i nepomičnosti u paradigmi). Za ps. n. p. *a* usp. glagol *znàti – znàla*.

želudXXI st. *žèlūd*, G. *žèlūda*, g. *žèlūdā*BT *жèлуд*, g. *жèлūdā*

Dubr. n. p. A:

Psl. n. p. *c* (*žèlōdъ)

Za ps. rekonstrukciju (*e je u korijenu pa mora biti n. p. *c*) usp. Kapović, 2003: 76, Kapović, 2005b:104. U Dubr. na sekundarnu n. p. A, unatoč oskudnosti podataka, ukazuje nepomičnost naglaska u g. Oblici zabilježeni u BT odgovaraju naglasku koji se javlja u drugim govorima⁶⁵, a usp. i izvedenicu *žèludac*, no nije jasno odakle takve dvije različite verzije u Dubrovniku. Relevantno dubr. suvremene n. p. A: je upitna u svjetlu oblika *žèlud* u BT.

7. ODRAZ PRASLAVENSKIH NAGLASNIH PARADIGAMA U DUBROVNIKU

Nakon što smo prošli svu građu iz Dubrovnika, ovdje ćemo shematski, u tablicama, prikazati kako se u pojedinim primjerima odražavaju ps. naglasne paradigme i koliko se vjerno one odražavaju u Dubrovniku. Navodimo samo primjere u kojima se ps. n. p. može pouzdano rekonstruirati, dok sve sporne slučajeve izostavljamo. Iz popisa se također ispuštaju mlađe riječi, tj. one kojih nije bilo u ps. U tablicu ne bilježimo ps. oblik kada se on ne može rekonstruirati kod mlađih primjera kojima je ipak izvorna akcentuacija jasna.

Napomena: u ovoj se tablici izostavlja naznaka dužine jer je nepotrebna.

Psl. n. p. *a*

praslavenski	Dubrovnik
*gāvornъ	A
*gūščerъ	A

⁶⁵ Usp. u Mostaru (Milas, 1895: 95) *žèlud*, na Braču (Šimunović, 2009) *žejūd*, G. *žejūda*, na Vrgadi (Jurišić, 1973) *željūd*, G. *željūda* itd.

*''abolnъ	A
*''asenъ	A
*''astrēbъ	A
*''avorъ	A
*k''amy	A/C
*''olbōdъ	A
*mēsēsъ	A/C
*mōrgorъ	A
*p''ārkъ	C
*p''rstenъ	C/A
*sēverъ	A
*zn''amy	A

Psl. n. p. c

praslavenski	Dubrovnik
*būsenъ	C/A
*čemerъ	A
*gōlōbъ	C
*gōvorъ	C/A
*grēbenъ	C(/A)
*kōkotъ	C
*kōlōtъ	C
*kōrākъ	C
*kōrēnъ	C
*kōstūrъ	C
*ōvādъ	C
*ōbvolkъ	C/A
*ōbrōčъ	A
*polmŭ	A/C
*ōrzŭmъ	A
*sōkolъ	C
*stremŭ	A/C
*sōmorkъ	C
*tēkōtъ	A

psl. primjeri (a)	A	C	A/C
14	10	1	3

psl. primjeri (c)	C	A	A/C
19	9	4	6

Zaključci su vidljivi već iz same tablice. Unatoč nekim kolebanjima, mlađim oblicima i sekundarnim prelascima u drugu n. p., stara je razlika psl. n. p. *a* i n. p. *c* u Dubrovniku u veliku broju primjerâ ipak očuvana. Usp. npr. *jāblān*, L. *nà jablānu*, g. *jāblānā* (n. p. *a*) ali *kōrāk*, ū *korāk*, L. *korāku*, g. *korākā*, dli. *korācima* (n. p. *c*). Pogotovo su dobro očuvani stari primjeri n. p. *a*, gdje 10/14 primjera čuva n. p. *A*. Kod stare n. p. *c* je nešto više kolebanja, iako tu treba spomenuti da se kod više primjerâ koji su prešli u n. p. *A* to zasniva samo na jednom obliku iz građe, dok kod kolebanja (*A/C*) u većini primjerâ ipak prevladavaju stariji (n. p. *C*) oblici.

8. PREGLED DULJENJA I UJEDNAČIVANJA KRAČINE/DULJINE U DUBROVNIKU

Kako smo vidjeli, u Dubr. često dolazi do sekundarnog ujednačivanja kračine ili duljine, izvorne se duljine analoški krate, a izvorne kračine dulje. Tako prema uobičajenom novoštok. modelu *jāsēn – jāsena* (*a*), *gōvōr – gōvora* (*c*) u Dubrovniku dobivamo puno kompliciraniju situaciju. Ovdje ćemo ta duljenja, kraćenja i analoške promjene prikazati shematski. Za razliku od prošle tablice, kamo smo u načelu uvrštavali samo primjere sa sigurnom psl. etimologijom i akcenatskom rekonstrukcijom, ovamo uvrštavamo i mlađe primjere, a, što se tiče naglasne paradigme, svrstavamo ih prema izvornoj (a ne nužno sadašnjoj) naglasnoj paradigmi. U tablicama, naravno, nema imenicâ n. p. *A* koje ne završavaju na sonant (kao npr. *jāstog*). Također, nema ni primjerâ s izvorno dugim nastavcima jer se ta dužina uvijek čuva, osim u dva slučaja – riječ *gālēb* može fakultativno gubiti dužinu u kosim padežima, a riječ *pāūn* i u N. i u kosim padežima.

Oznake:

+ dug slog

– kratak slog

+/- i dug i kratak slog

+ > – u starijim izvorima dug, u mlađim kratak slog

– > + u starijim izvorima kratak, u mlađim dug slog

N. p. *a* (tip *jasen*)

izmjena dužina/kračina

	NA.	ostali padeži
<i>kamen</i>	+	–

samo kračina

	NA.	ostali padeži
<i>glavor</i>	–	–
<i>gušter</i>	–	–
<i>javor</i>	–	–
<i>mramor</i>	–	–

<i>sjever</i>	–	–
<i>stožer</i>	–	–
<i>zlamen</i>	–	–

samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>jasen</i>	+	+
<i>pršlen</i>	+	+

prije izmjena, sada samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>prsten</i>	+	– > +

prije izmjena, sada fakultativno u kosim padežima

	NA.	ostali padeži
<i>uglen</i>	+	– > +/-

sve fakultativno

	NA.	ostali padeži
<i>grumen</i>	+/-	+/-

Kod imenicâ stare n. p. *a* koje su završavale na sonant, dubr. se stanje poprilično razlikuje od stanja u knjiž. jeziku i u štok. govorima u kojima vidimo smjenu dugog N(A). i kratkih kosih padeža u svima ili većini primjera. Takva se smjena vidi samo kod riječi *kāmēn*. U još dva primjera (*prštēn*, *ūglēn*) takva je alternacija zabilježena u prošlosti, ali je u njima danas ili potpuno ujednačena dužina (*prštēn*) ili je dužina fakultativna u kosim padežima (*ūglēn*). U drugim primjerima je sljedeća situacija:

- sedam primjera imaju samo kračinu u svim oblicima
- dva primjera imaju samo dužinu u svim oblicima
- jedan primjer (*grūmēn*) može imati i kračinu i dužinu u svim oblicima

Kako nam pokazuje primjer riječi *kāmēn* i stariji zapisi riječi *prštēn* i *ūglēn* te potpuno ujednačena dužina u primjerima *jāsēn* i *pršlēn*, nema prevelike sumnje da se duženje tipa *kāmēn*, tipično za novoštok. govore, dogodilo i u Dubrovniku. Stoga je sedam primjera u kojima dužina nije posvjedočena (*glāvor*, *gūšter*, *jāvor*, *mrāmor*, *sjever*, *stōžer*, *zlāmen*) možda najlakše tumačiti tako da je u njima ujednačena kračina u N(A). iz kosih padeža. Jasno, uvijek je moguće pretpostaviti i da je duljenje tipa *kāmēn* bilo nedosljedno (ionako ga je čisto fonetski teško objasniti) te da se u dotičnim riječima nikad nije ni dogodilo, no to je, kao i prvu pretpostavku, teško dokazati.

N. p. c (tip *govor*)

izmjena dužina/kračina

	NA.	ostali padeži
<i>govor</i>	+	-
<i>kremen</i>	+	-

prije izmjena, danas samo kračina

	NA.	ostali padeži
<i>čemer</i>	+ > -	-
<i>hobot</i>	+ > -	-
<i>kokot</i>	+ > -	-

prije izmjena, poslije samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>madež</i>	+	- > +

NA. dužina, kosi padeži fakultativno

	NA.	ostali padeži
<i>busen</i>	+	+/-
<i>plamen</i>	+	+/-
<i>stremen</i>	+	+/-

samo dužina

	NA.	ostali padeži
<i>spomen</i>	+	+
<i>trepet</i>	+	+

sve fakultativno

	NA.	ostali padeži
<i>greben</i>	+/-	+/-

N. p. a/c

	NA.	ostali padeži
<i>čopor</i>	-	-
<i>pramen</i>	+	+/-

U imenicama je stare n. p. c s izvorno kratkim drugim slogom u Dubrovniku poprilično složena situacija za razliku od očekivane izmjene tipa *gōvōr* – *gōvora*. I tu je, kao i u imenicâ n. p. a koje završavaju na sonant, došlo do mnogih ujednačavanja,

no s nešto različitim rezultatima. Stara je izmjena – dužina u N(A), kračina u kosim padežima – očuvana u samo dva primjera (*gövor*, *krēmēn*). U četiri je primjera (*čēmēr*, *hōbōt*, *kōkōt*, *mādēš*) takva izmjena posvjedočena u prošlosti, no danas je zamijenjena ujednačenom kračinom (prva tri primjera) ili dužinom (*mādēš*). Osim toga, u tri je primjera (*būsēn*, *plāmēn*, *strēmēn*) dužina fakultativno prodrla u kose padeže, u dva je primjera potpuno ujednačena (*spōmēn*, *trēpēt*), a u jednom se (*grēbēn*) fakultativno javlja i u NA. i u kosim padežima.

LITERATURA

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-XXIII, JAZU, Zagreb, 1881-1976.
- Михаило Б о ј а н и ћ, Растислава Т р и в у н а ц, 2002: *Рјечник дубровачког говора*, Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Ivan B r a b e c, 1960: "Die Mundart von Dubrovnik", *Die Welt der Slaven*, br. 5, str. 45-61.
- Dalibor B r o z o v i ć, 1981: "Cavtat", *Fonološki opisi srpskohrvatskih... govora obuhvaćenih Opšteslavenskim lingvističkim atlasom*, str. 497-507.
- Dalibor B r o z o v i ć, 1984: "Two possible phonological interpretations of the prosodic system in Cavtat speech", *Language and literary theory : In Honor of Ladislav Matejka*, str. 9-18.
- Dalibor B r o z o v i ć, 1992: "O dijalektološkom aspektu dubrovačke jezične problematike", *Dubrovnik*, god. 3, br. 2/3, str. 316-324.
- Dalibor B r o z o v i ć, 2005: "Dva moguća fonološka tumačenja prozodijskoga sustava u cavtatskome govoru", *Croatia et Slavica Iadertina*, br. 1, str. 19-30.
- Pietro B u d m a n i, 1867: *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, Vienna.
- Pero B u d m a n i, 1883: "Dubrovački dijalekat, kako se sada govori", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, br. 65, str. 155-179.
- Ђуро Д а н и ч и ћ (ур. Милан Р е ш е т а р), 1925: *Српски акценци*, Графички завод "Макарије" А. Д., Београд/Земун.
- Ardelio D e l l a B e l l a, 1728: *Dizionario italiano, latino, illirico cui si permettono alcuni avvertimenti per iscrivere e con facilità maggiore leggere le voci illiriche scritte con caratteri italiani, ed anche una breve grammatica per apprendere con proprietà la lingua illirica*, Presso Cristoforo Zanne, Venezia.
- В.А. Д ы б о, Г.И. З а м я т и н а, С.Л. Н и к о л а е в, 1993: *Основы славянской акцентологии. Словарь*, Издательство "Наука", Москва.
- Božidar F i n k a, 1963: "Stjepan Ivšić o današnjoj dubrovačkoj akcentuaciji", *Filologija* br. 4, str. 221-222.
- Anneliese F r i e d r i c h s, 1973: *Das Akzentsystem bei Della Bella: ein Beitrag zur Serbokroatischen Dialektologie*, A. M. Hakkert, Amsterdam.
- Alemko G l u h a k, 1993: *Hrvatski etimološki rječnik*, August Cesarec, Zagreb.

H. P. H o u t z a g e r s, 1985: *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*, Studies in Slavic and general linguistics, Rodopi, Amsterdam

Павле И в и ћ, 1956: *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод у штокавско нарјече*, Матица српска, Нови Сад.

Pavle I v i ć, 1958: *Die serbokroatischen Dialekte: ihre Struktur und Entwicklung*, Mouton, Gravenhage.

Blaž J u r i š i ć, 1973: *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio, Rječnik*, JAZU, Zagreb

Blaž J u r i š i ć, 1992: *Nacrt hrvatske slovnice. Tvorba imenica u povijesnom razvoju*, Matica hrvatska, Zagreb

Janneke K a l s b e e k, 1998: *The Čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*, Rodopi, Amsterdam-Atlanta

Mate K a p o v i ć, 2003: "Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima", *Filologija*, br. 41, str. 51-82. [dostupno na: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=265010>]

Mate K a p o v i ć, 2005a: "The Development of Proto-Slavic Quantity (from Proto-Slavic to Modern Slavic Languages)", *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, br. 51, str. 73-111. [dostupno na: http://bib.irb.hr/datoteka/209725.The_development_WSJ.pdf]

Mate K a p o v i ć, 2005b: "Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja)", *Filologija*, br. 44, str. 51-62.

Mate K a p o v i ć, 2006: "Naglasne paradigme o-osnova muškoga roda u hrvatskom", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 32, str. 159-172.

Mate K a p o v i ć, 2008a: "Razvoj hrvatske akcentuacije", *Filologija*, br. 51, str. 1-39.

Mate K a p o v i ć, 2008b: "Ustrojstvo rječničkoga članka u dijalekatnim rječnicima s obzirom na naglasak", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 14, str. 197-205.

Mate K a p o v i ć, 2009: "Rising mobility in Slavic *i*-stems", Lühr, Rosemarie & Ziegler, Sabine (ur.), *Protolanguage and Prehistory. Akten der XII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, vom 11. bis 15. Oktober 2004 in Krakau*, str. 236-243. [dostupno na: <http://bib.irb.hr/datoteka/445121.Kapovic.pdf>]

Mate K a p o v i ć, 2010: "Naglasak o-osonova muškoga roda u hrvatskome – povijesni razvoj", *Filologija*, br. 54, str. 51-109.

Mate K a p o v i ć, 2011: "Shortening of the Slavic long circumflex – *one mora law* in Croatian", *Wiener slavistisches Jahrbuch* (u tisku).

Вук Стеф. К а р а џ и ћ, 1836: *Српске народне пословице*, Штампарија Јерменскога манастира, Беч.

Вук Стеф. К а р а џ и ћ, 1896: *Скупљени граматички и полемички списи*, књ. III, св. I, Штампарија Краљевине Србије, Београд.

Вук Стеф. К а р а ц и ћ, 1935: *Српски рјечник истумачен нјемачкијем и латинскијем рјечима*, Штампарија Краљевине Југославије, Београд.

Zorka K a š i ć, 1995: *Govor Konavala*, Српски дијалектолошки зборник, кпј. 41, str. 241-396.

Orsat L i g o r i o, 2009: "Izgovor glasa o u dubrovačkome govoru", *Filologija*, br. 52, str. 87-90.

Orsat L i g o r i o, 2010: "Fonemika dubrovačkoga govora", *Croatica & Slavica Iadertina* VI: 21-46.

Orsat L i g o r i o, *uskoro a*: "Flat Tone in Della Bella's Dictionary", *International Workshop on Balto-Slavic Accentology* IV.

Orsat L i g o r i o, *uskoro b*: "Concerning New Štokavian Retraction", *International Workshop on Balto-Slavic Accentology* V.

Josip L i s a c, 2001: "*Dijalektalne značajke dubrovačkog područja*", *Dubrovnik*, god. 12, br. 3, str.214-219.

Josip L i s a c, 2003: *Hrvatska dijalektologija 1 : hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb.

Iva L u k e ž i ć, Sanja Z u b č i ć, 2007: *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*, Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka

Matej M i l a s, 1898: "Ispravci dubrovačkih riječi u Vukovu rječniku", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, br. 136, str. 223-248.

Matej M i l a s, 1903: "Današni mostarski dijalekat", *Rad JAZU*, br. 153, str. 47-97.

Ivan M i l č e t i ć, 1895: "Čakavština Kvarnerskih otoka", *Rad JAZU*, br. 121, str. 92-131.

Milan R e š e t a r, 1900: *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Alfred Holden, K. u K. Hof- und Universitäts-Buchhandler, Wien.

Milan R e š e t a r, 1907: *Der štokavische Dialekt: mit zwei Karten*, Alfred Holden, K. u K. Hof- und Universitäts-Buchhandler, Wien.

Milan R e š e t a r, 1925: "Pero Budmani : Nekrolog", *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1924. i 1925.*, br. 39, str. 91-111.

Petar S k o k, 1931: "Les origines de Raguse", *Slavia* br. 10, str. 449-498.

Petar S k o k, 1971-4, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Marko S n o j, 2003²: *Slovenski etimološki slovar*, Modrijan, Ljubljana

Petar Š i m u n o v i ć, 2009²: *Rječnik bračkih čakavskih govora*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.

Vojmir V i n j a, 1998-4: *Jadranske etimologije : Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Školska knjiga, Zagreb.

THE ACCENT OF DISYLLABIC O-STEMS WITH A SHORT
FALLING ACCENT IN DUBROVNIK

The article deals with the archaic accentuation of disyllabic *o*-stems (i.e. *grad* – *grada* type nouns) with a short falling accent on the first syllable (*jàblān/gòlūb* type) in the Štokavina dialect of Dubrovnik. Unlike other dialects, where the old accentual difference has been lost, in Dubrovnik the Proto-Slavic opposition of the accentual paradigm *a* and accentual paradigm *c* is, with some minor drifts and changes, preserved – like in the genitive plural *gàvrānā* (*a*) but *golūbā* (*c*). This kind of accentual archaism has not been noted in the literature up till now. In addition, the lengthenings, shortenings and analogical changes that occur in the second syllable of the disyllabic *o*-stems (in *gòvōr* and *kāmēn* type words) in the dialect of Dubrovnik are described as well. The analysis is founded mostly upon the Dubrovnik dialectal data gathered by field-work for the purpose of this very article.

KEY WORDS: *Dubrovnik, accent, accentuation, nouns, o-stems, Štokavian, Proto-Slavic, Slavic.*

